Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүну-биле!

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 46 (9728) 1975 чылдың февраль 23, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

ТИИЛЕЛГЕНИҢ ЮБИЛЕЙИН ТӨЛЕПТИГ УТКУУЛУҢАР!

Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуннарының бүгү чаңгыс чер-чурттугларынга — фронтучуларга кыйгырыы

Эргим эштер, чаңгыс полкчулар — Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери! Бистиң Төрээн чуртувус, бурунгаар депшилгелиг бүгү кижи төрелгетеени Ада-чурттуң Улуг дайынына совет улустуң Тиилелгезиниң 30 чылын — алдарлыг юбилейни байырлап эрттиреринге белеткеним турар. Бистер, фронтучулар, улус чоннуң өлүм чок маадырлыг чоруунуң дугайын кайгамчык тодаргай көргүскен СЭКП Төп Комитединиң «1941—1945 чылдарда Ада-чурттуң Улуг дайынына совет улустуң Тиилелгезиниң 30 чыл оюнуң дугайында» доктаалын сагыш-сеткиливис ханызындан хайныышкыныг помчуп танышкан бис.

Совет улустуң дайын шолунге болгаш тылга-даа маадырлыг бүгү демиселиниң хей-аът киирикчизи база организакчызы ленинчи Коммунистиг партия болуп келген. Кадыг-бергени корген болгаш чаалап алган тиилелгевис бистиң социалистиг тургузуувус кайы хире быжыглы деп чүвени, бодунуң төрээн партиязын долгандыр сырый каттышкан улустарның найыралы кайы хире күштүгүл деп чүвени бүгү делегейге база катап бадыткап көргүскен. Ылап-ла харын дайынның кадыг-дошкун чылдарында тыва улустуң Совет Эвилелиниң улустары-биле найыралы улам быжыккан.

Тыва улус бодунун интернационалчы хүлээлгезин күүсеттиштиваан, Кызыл Шеригге шыдаар-ла шаа-биле дузалажып турган. Ада-чурттуң Улуг дайынының фронтуларынга совет улустуң бүгү нацияларының дайынчылары-биле эгин кожа, кады Тывадан барган тыва эки турачылар болгаш орус ажылчыннар, колхозчулар маадырлыы-биле тулчуп турганнар. Бүгү чурт Ленинградтың камгалакчылары Шумов алышкыларының эрес-маадырлыг чоруун, Ровно чанынга маадырлыы-биле өлген Сат Бүрзекейни, Оюн Түметейни, Белоруссияның хостакчыларының бирээзи Совет Эвилелиниң Маадыры Михаил Бухтуевти болгаш оон-даа өске хей-хей кижилерни билир болгаш оларны кажан-даа утпас.

Фашистер бистиң чүс-чүс хоорайларывысты болгаш суурларывысты, үлетпүр бүдүүлгелеривисти, колхозтарывысты болгаш совхозтарывысты чок кылган болгаш өрттеткеннер. Ынчалзажок партияга баштаткан совет улус эң кыска хуусаада ол бүгү узуткаттынган түүлдери түгле катап тургузуп алган эвес, а харын чурттун хевири таныттынмазы-биле чаартыныш оскерилген болгаш коммунизм тургузуушкунунга кайгамчык чедишкиннерни чедип алган.

В. И. Ленинниң чагыгларын база чоннуң күзел-чүткүлүн удуртулга болдургаш, быжыг тайбыңны, коммунизм тургузуушкунунга таарымчалыг байдалды тургузар дээш. совет Чепсектиг Күштериниң дайынчы аргазын болгаш күжүн быжыглаар дээш доктаамал кичээнгейни салып турар төрээн Коммунистиг партиявыска, Совет чазаавыска чүрээвистиң ханызындан өөрүп четтиргенивисти илередип тур бис. Бис, бүгү совет улус-биле бир дөмей, партияның иштики болгаш даштыкы политиказын, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин изин-биле болгаш чаңгыс эп-сеткил-биле деткип турар бис.

Эргим эштер фронтучулар! Улуг Тиилелгенин 30 чылын төлептиг уткуурунче, бодунарның күш-ажылынар-биле тоску беш чылдың доозукчу чылының планын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедишкиннинг күүседи-ринге дуза чедиреринерни, Тыва АССР-ниң ажылчы чоннарын, эң ылангыя чаныктарны бистиң партиявыстың болгаш чонувустуң маадырлыг, революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаңчылдарынга кижизиринге идепкейлиг киржиринерни кыйгырып тур бис.

Күш-ажылчы коллективтерге, өөреникчилерниң ортузунга Ада-чурттуң Улуг дайынынга Тиилелгениң бүгү делегейге ужур-дузазын, немец-фашистиг эжелекчилерни болгаш япон дайынзырактарны чылча шаварын организаттарынга СЭКП-ниң удуртукчу ролюн, Армияга болгаш Флотка дайынчыларның, ол ышкаш партизаннарның, чажыт ажылдан турганнарның массалыг маадырлыг чоруун, тылдың ажыл-ишчилериниң эрес-маадырлыг чоруун билдингир кылдыр тайылбырлаары, аныяктарны Төрээн чуртту камгалаарынга белеткээри, бистиң Ада-чуртувустың камгаланыр күжүн бүгү тала-биле быжыглаары — бүгү фронтучуларның патриоттуг хүлээлгези.

Дайынның хоочуннары улуг Тиилелгени чедип алыр дээш амы-тынын бергеннериниң ог-бүлелериниң амыдыралынче, оларның ажыл-ижинче, кижизидилгезинче чугаажок сагыш салып турар. Ынчангаш бистиң дайынчы эштеривистиң ог-бүлелериниче, оларның уруг-дарыының, уругларының ажы-төлүүнүн кижизидилгезинче улуг кичээнгейлиг болуру чугула. Оларны кончуг эки ажыл-ишчилер, Төрээн чуртунуң чалбыыштыг патриоттары кылдыр кижизидери бистиң дөрт хүлээлгевис.

Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилериниң дугайында партия болгаш чазактың улуг сагыш салыышкынына харыы кылдыр бистиң Төрээн чуртувустың камгаланыр күүгүүнүн моон соңгаар-даа быжыглаар бис. Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улустуң Тиилелгезиниң 30 чыл оюнуң байырлалын төлептиг уткуур дээш ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң бүгү адыларынга эрес-соруктуг ажылдаар бис.

Кыйгырыгны Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилериниң республика ужуражыышкынынга хүлээп алган.

СОВЕТ АРМИЯГА ТУРАСКААТКАН

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң маадырлыг төөгүзүүнүң болгаш дайынчы алдарының арыннары «Дайынчы чыскаалда» деп делгелгеде уттундурбас, тодаргайы-биле көргүстүнгеен. Делгелгениң төп залында ажыттынган делгелгени Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улустуң тиилелгезиниң 30 чылынга турасказаткан. Ол делгелгеде көргүскен чуруктар — шериг чурукчуларының М. Б. Греков аттыг студиязының 40 чыл дургузунда кылган ажылының чогаадыкчы отчёду боп турар.

Ол делгелгеге февраль 21-де эштер Л. И. Брежнев, А. А. Гречко, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, А. Я. Пельше, Д. С. Полянский, А. Н. Шелепин, П. Н. Демичев, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, Д. Ф. Устинов, В. И. Долгих, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев олар чораан.

Партияның болгаш чазактың удуртукчуларынга ында делгээн түүлдерин студияның начальниги полковник А. Е. Бакланов таныштырган.

Аңгы-аңгы салгалдың мастерлериниң бир муң ажыг ажылын делгээн. Кызыл Армияны болгаш Шериг-Далай Флодун тургузуп, быжыглаарынга В. И. Ленинниң, Коммунистиг партияның удуртукчу ролюнуң дугайын көргүскен чуруктар ында кол черни эзелеп турар.

Партияның болгаш чазактың удуртукчулары грековчу чурукчуларга чаа-чаа чедишкиннерлиг болурун күзээн.

Аалчыларга студияның тураскаал хөрек демдектерин бергеен. (СЭТА).

ЧЕЧЕК САЛЫЫШКЫНЫ

Совет Тыванның найысылалы Кызыл. Февраль 22. Ында Ленин шолунге Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери, тыва эки турачылар, хоочун партизаннар, партия, совет ажылдакчылары чыглыы келгеннер. Ада Совет Армияның гарнизонунуң дайынчылары база байырлаңчыг кылдыр чыскаалыпкан. Дайынчы ырларны, маршларны үрер хөгжүм Ильичиге тураскаалдың чанынга диниттелдир ойнап турду. Хүндүскүүнүң 11 шак. Дайынның киржикчилери, дайынчылар, чыылганнар шөйүлдүр кылган гирлянд чечектерни көдүржүп алгаш кээп, улут Лениниге тураскаалдың чанынга салдылар. Баштыңчывыс болгаш башкывыска ол бедик хүндүткелдиг тураскаадыг. Шак ындыг чечектер, гирляндылар салыышкынын ол-ла шактарда өске-даа тураскаалдыг черлерге салгылаан.

Башкы институдунга, училищезинге, уран түүл училищезинге болгаш өске-даа өөредилге черлеринге, школаларга Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери-биле ужуражылгалар ол хүн болгулаан. Ол ужуражылгаларга дайын киржикчилери немец-фашистиг эжелекчилерге удур эрес-маадырлыы-биле демисежип чораан маадырлыг оруктарын чугаалап бергеннер.

ЧУРУКТА: чечектер салыышкынының үезинде.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунда, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунда, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

СОВЕТ-АНГЛИ ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАРНЫҢ ТҮҢНЕЛДЕРИНИҢ ДУГАЙЫНДА

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневке баштаткан совет делегациясының Великобританияның Премьер-министри Г. Вильсон-биле чугаалажыышкыннарының түңнелдерин чугаалажып көргеш, СЭКП ТК-ның Политбюрозу, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуу, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели совет делегациясының ажыл-чорудулгазын бүрүү-биле түүлдүг деп үнелээш, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң ажылдан кылганы Тайбың программазын амыдыралга боттандырарының оруунга чаа базым деп көрген.

Дээди деңнелге болган советангли ужуражыышкын тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын принциптеринге үндезилээш, Совет Эвилели биле Великобританияның аразынга бижыг туруштуг харылзааларны калбартырынга, үре-түңнелдиг болгаш бот-боттарынга ажыктыг кылдыр оларның кады ажылдаарынга чугула ужур-дузалыг, Оон-биле чергелештир ук ужуражыышкынның түңнелдерин делегейиңиң тайбының болгаш айыл чок чоруун, ылаңгыя ону Европага бижыктырарынга кирген боттуг үлүгхуу боп турар.

Совет-англи чугаалажыышкыннарының түңнелдери делегей байдалының дүшкүүрлүүн чавырылдырарын улам калбартырынче чүткүлүг бадыткаан, совет-англи медеглелде демдеглеттинген дугуржуушкунну совет удуртулга черлери, бүгү совет улус бедин-биле үнелеп турар. Аңаа холбаштыр Европага айыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың ажылын доозарынга, оон үшкү үе-чадазын дээди деңнелге эң кыска хуусаада эрттиреринге ийи чурттуң дуза чедирер бодап турары улуг ужур-дузалыг.

Талаларның кайызының-даа айыл чок чоруунга когарал болбазынга үндезилээш, Төп Европага чепсектиг күштерни болгаш чепсегленишкинни талалар аайы-биле деңге кызырары чижектиг, чугула айтырыгларны ылап шиитпирлээринге дуза чедиреринге англи таланың беленииң дугайында медеглели Совет Эвилелинде сеткил ханыышкын-биле хүлээп алдынган. Кипр кризизни шиитпирлээрде Кипр Республиканың бүрүн эргезинин, хамаарышпас чоруунун болгаш бүдүн девискээрлиг турарының принциптерин база президент Макариоска баштаткан, хоойлу өзүгаар чаңгыс чазакты хүлээп көөрүп барымдаалаарынче ийи таланың кады кылган медеглелде илергейлеттинген чүткүлдүү чогуур ужур-дузалыг.

Чоокку Чөөн чүктүп бүгү күрүнелериниң болгаш улустарының Палестинаның араб улузуу-биле катай хоойлу өзүгаар эргежажыктарын, ук девискээриниң бүгү күрүнелериниң хамааржылга чок догуннаар эргезин хүндүлээринге үндезилээш, КНО-нуң Айыл чок чорук Чөвүлелиниң 338 дугаар резолюциязынга дүүштүр Чоокку Чөөн чүкке чептүг чорукту база бижыг тайбыңны тургузарының онза чугула айтырыгларын шиитпирлээринче күжениишкиннерин ийи таланың деңге угландырар күзел-сагыштыы кады кылган медеглелде илергейлеттинген дээрзин Совет Эвилели чугула деп санап турар. Аңаа холбаштыр Чоокку Чөөн чүкке чептүг болгаш бижыг тайбыңны чедип алырынга чугула рольдуг болган турар сорулгалыг Женева конференциязын эң чоокку үеде катап ажылдадып эгелээриниң эргежок чугулазы демдеглеттинген.

Эңдере чепсегленириниң халалыг үүргезинден кижи төрелгетеини чайладыры, чепсегленишкинни, ядролуг чепсек-биле катай бүгү-иниги болгаш бүрүн дүжүрерни чедип алыры амгы үениң эң чугула айтырыгларының бирээзи боп турар. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң болгаш Великобританияның Премьер-министри Г. Вильсонуң ат салганы ядролуг чепсекти таратпазының дугайында декларация, эңдере чепсегленирни соксадыр талазы-биле дээштиг хемчеглер алырының, чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле бүгү-делегей конференциязын чылдырарының эргежок чугулазынга ук медеглелде илергейлеттинген бүзүрел ол айтырыгларны шиитпирлээрни чедип алырынга бараан болур сорулгалыг.

Дээди деңнелге болган советангли чугаалажыышкыннарның улуг ужур-дузалының делегей парлаалгазының, оон-биле кады англи парлаңганың-даа түүлдүзүүнүн демдеглеп турар үнелелдери делегей байдалының дүшкүүрлүүн чавырылдырарын улам ханыладырынга, ону чайгылыш чок болдурарынга делегейниң калбак хей-ниитизиниң ханы сонуургалдыын херечилеп турар.

Бижыг тайбыңны болгаш улустарның айыл чок чоруун чедип алырынче, оон-биле чергелештир совет-англи харылзааларны экижидиринче угланган СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнеңиң политиказын бүгү совет улус бүрүү-биле деткип турар.

Совет-гвинея кады ажылдажылга

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев оларның Гвинея-Бисау Республиканың Күрүше комиссарларының Чөвүлелиниң Кол комиссары, Гвинеяның болгаш Ногаан Шенек ортулуктарының хамаарышпас чоруунун Африкан партиязының (ПАИГК) Баштаар черинин кежигүнү Франсиско Мендес-биле чугаалажыышкыннары февраль 21-де Кремльге доозулган.

Чугаалажыышкыннар үезинде совет-гвинея кады ажылдажылганы улам калбартырының айтырыгларын көрген болгаш ол ужуражыышкыннар, беседалар ийи чурттуң аразынга найыралды быжыглаарының хөрээнге, тайбың-ның болгаш социал депшилгениң хөрээнге чугула салыышкын болганын онзалап демдеглээн.

* * *

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң чазаа биле Гвинея-Бисау Республиканың чазааның аразынга экономиктиг болгаш техниктиг кады ажылдажылга, культура болгаш эртем талазы-биле кады ажылдажылга дугайында, агаар харылзаазының дугайында дугуржулгалар дээш өске-даа документилерге ат салыышкыны Кремльге болган.

Ат салыышкынынга совет таладан — эштер А. Н. Косыгин, П. Н. Демичев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары, ССРЭ-ниң министрлери, албанның өске-даа кижилери; гвинея таладан — Гвинея-Бисау Республиканың Франсиско Мендеске баштаткан партия-чазак төлээлериниң кежигүннери киришкен.

* * *

Ол-ла хүн Гвинея-Бисау Республиканың партия-чазак төлээлери И. В. Ленинниң Кремльде кабинет база квартира музейинге чораан.

Февраль 21-де Франсиско Мендеске баштаткан Гвинея-Бисау Республиканың партия-чазак төлээлери Москвадан Волгоградче чорупканнар. (СЭТА).

ЭШ И. В. КАПИТОНОВКА СОЦИАЛИСТИГ КҮШ-АЖЫЛДЫҢ МААДЫРЫ АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң

ЧАРЛЫЫ

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеңиң мурнунга улуг ачы-хавыяазы дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр алдан харлааны-биле холбаштыр СЭКП ТК-ның секретары эш Иван Васильевич Капитоновка Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тывыспышаан, Ленин ордени болгаш «Кадыр болгаш Маска» алдын медаль-биле шаннаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

МОСКВА, КРЕМЛЬ. 1975 чылдың февраль 22.

ССРЭ-ниң камгалал министринин ДУЖААЛЫ

1975 чылдың февраль 23. № 42 МОСКВА хоорай.

Эштер солдаттар болгаш матростар, сержантылар болгаш старшиналар!

Эштер прапорщиктер болгаш мичманнар!

Эштер офицерлер, генераллар болгаш адмираллар!

Эштер Армияның болгаш Флоттуң курлавырда база хаажылгалаа хоочуннары!

Бөгүн бистиң улус болгаш оон дайынчылары Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң 57 чыл оюн өөрүшкүүр байырлап турар-дыр.

Октябрьниң социалистиг Улуг революциязындан төрүттүнгеен болгаш ленинчи Коммунистиг партияга кижизиттиргеен ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштери бодунуң төөгүлүг хүлээлгезин бежен чеди чыл иштинде ак сеткилдиг, төлептеп-биле күүседип турар. Совет дайынчылар коммунизм хөрээнге кыыгаар чок бараан боп, Төрээн чуртту камгалап турган үеде кылган эрес-маадырлыг чоруктары-биле бистиң улустуң, ажы-дуцма социалистиг чурттарның, ажылчы чоннарның, буруңгаар депшилгелиг бүгү кижи төрелгетеениң изиг ынакшылын чаалап алган.

Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунун хүнү бо чылын партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга чедишкинниг күүседири-биле ажылдан турар совет кижилериниң политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик кодургуушкунунуң үезинде демдеглеттинип турар. Ажылчын аңының, колхозчу тараачынарның, совет интеллигенциянның беш чылдың эрткен чылында экономиканы, эртемни болгаш культураны хөгжүдеринге, улустуң чаагай чоруун бедидиринге болгаш ССРЭ-ниң камгаланыр аргазын быжыглаарынга база бир улуг базым кылдышган.

СЭКП ТК-ның декабрь (1975 ч.) Пленумунуң шиитпирлери, СЭКП Төп Комитединиң партияга, совет улуска Кыйгырыы болгаш СЭКП ТК-ның «1941—1945 чылдарда Ада-чурттуң Улуг дайынына совет улустуң Тиилелгезиниң 30 чылының дугайында» доктаалы хоорайның болгаш көдээниң ажыл-ишчилериниң, Армияның болгаш Флоттуң дайынчыларының тургузукчу ажыл-ижиниң улам күштелишкинин болдурган. 1975 чылдың болгаш бүгү тоску беш чылдың-даа планнаан даалгаларын долдур болгаш ажыр күүседири, Ада-чурттуң Улуг дайынынга Тиилелгениң 30 чылын төлептиг уткууру дээш массалыг социалистиг чарыш чуртта калбарган. Бо хүнерде кезектериниң болгаш корабльдериниң хууда составтары дайынчы белеткелди улам күштелдирер, дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң планнарын чедишкиниг күүседири дээш, техниканы база боочепсекти үлегерлиг эдилеп, ажыктыг кылдыр ажыглаары дээш идепкейлиг демисежип турар.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак СЭКП-ниң XXIV съездизиниң ажылдан кылганы даштыкы политиктиг программаны чайгылыш чокка күүсеттиштиваан, акы-дуцма социалистиг чурттарның партиялары болгаш чазактары-биле кады ажылдажылга социал тургузуглуг күрүнелериниң тайбың кожа-хелбээ догуннаарының принциптери делегей амыдыралынга барымдаалаар тодарадыкчы норма-чижектериниң бирээзи боп улам быжыгып кел чыдар. Ынчалза-даа реакцияның болгаш агрессияның күштери улустарның эрге-ажыктарын болгаш күзел-оруктарын тоол көрбейн, делегейде дүшкүүрлүг чоруктун чавырлыышкынына удурланыышкынын үргүлчүлевишаан турар. Империалистиг хой-хой күрүнелериниң шериг сюджеттерин улгадып, шериг белеткелдерин үргүлчүлеп, чер бөмбүрлээнин элээн каш районнарында дүшкүүрлүг чорук хевээр турбушаан. Бо бүгү түүлдер бистин күрүневиг камгаланыр аргазын болгаш Чепсектиг Күштериниң дайынчы күүү-шыдалын чогуур деңнелге тургузарын негеп турар.

Совет дайынчылар Төрээн чурттуң аймыл чок чоруу дээш боттарының харыысалгазын ханызы-биле билбишаан, Коммунистиг партияны долгандыр сырый каттыжып, социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының армиялары-биле чаңгыс эптиг дайынчы турушу-биле боттарының патриотчу болгаш интернационалчы хүлээлгезин алдарлыы-биле күүседиринге кажан-кеззеде белеп.

Эштер Чепсектиг Күштериниң дайынчылары!

Эштер Армияның болгаш Флоттуң хоочуннары!

Бүгү улустуң байырлалы — Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң 57 чыл ою-биле силерге байыр чедирип тур мен. Армияның болгаш флоттуң хууда составынга дайынчы болгаш политиктиг белеткеле, дайынчы сагылгачурумну быжыглаарынга, кезектериниң база корабльдериниң дайынчы белен чоруун бедидиринге чаа-чаа чедишкиннерлиг болурун күзедим.

Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң 57 чыл оюн демдеглээри-биле **ДУЖААРЫМ БОЛЗА:**

Бөгүн, февраль 23-те, туştус черниң-биле 20 шак турда бистиң Төрээн чуртувустың пайысылалы — маадыр-хоорай Москвага, эвилелдешкен республикаларның найысылалдарынга, а ол ышкаш маадыр-хоорайлар Ленинградка, Волгоградка, Севастопольга, Одессага, Новороссийскиге, Керчиге, маадыр шивээ Брестиге байырлалдың фейерверигин кылыр.

Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң 57 чыл ою делгерезин!

Маадырлыг совет улус болгаш оон Чепсектиг Күштери делгерезин!

Бистин бүгү тиилелгеривистиң сорук киирикчизи болгаш организакчызы — Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы делгерезин!

ССРЭ-ниң камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы А. ГРЕЧКО.

РЕВОЛЮСЧУ, ДАЙЫНЧЫ, КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДААР

«Шынның» шериг-патриоттуг үндүрүлгези № 2 (39)

Дайзынга удур үр болгаш аар-берге демиселге Армияның база Флоттуң дайынчылары чижеглежир чүве чок дидимин болгаш эң улуг маадыр чоруун көргүскен. Совет шериг бодунуң уран аргазын, тергиин эки шынар-бүдүштүүн көргүскен. Коммунистиг партияга кижизиттирген Чепсектиг Күштерниң командылаар болгаш политиктиг кадрлары дайын операцияларын чорударынга боттарының бедик мергежилдиин чырыткыландыр бадыткаан.

(СЭКП ТК-ның «1941—1945 чылдарда Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улустуң Тиилелгезиниң 30 чылының дугайында» доктаалындан.)

СОЦИАЛИЗМНИҢ БҮЗҮРЕЛДИГ КАМГАЛАКЧЫЗЫ

Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң 57 чыл оюн бистиң чуртувус герман фашизмни тиилээнинiң 30 чыл оюнуң бүдүүзүнде демдеглеп турар. «Каргыштыг чаа дайынның бужар-бак халавындан делегейиниң хосталганы делегей төөгүзүнге чаа үе-чада болуп демдеглеттинген. Шах ол улуг тиилелгеге бистиң кайгамчыктыг, бодун алдар-биле бүргеткен Совет Армиявис, бистиң социалистиг күрүневис шинтпиралыг рольду ойнаанынга чоргаарланып турар бис»—деп, 1974 чылдың сентябрь 7-де Новороссийскиге эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

1941 чылдың июнь 22-де, ол үеде бүгү Европаны эжелеп алган фашистиг Германияның шериглери Совет Эвилелиниң девискээринче халдаан.

Оор өзүү-биле ол халдаашынга удур совет улус Ада-чурттуң Улуг дайыны-биле харылаан. Коммунистиг партияны долгандыр чаңгыс аай сырый каттыжышкын-биле, эжелекчилерни хөөр хөөн чогубиле, чижеглел чок эрес-маадырлыг болгаш тиилелгеге чайгылыш чок бүзүрел-биле фашистиг аг-шериглериниң халдаашкынынга удур совет улус чаңгыс кижи дег турупкан. Партияның кыйгырыы-биле бүгү чурт чаңгыс аай дайынчы лагерь кылдыр хуулга берген.

Халдап келген дайынны чылча шавар талазы-биле хырысалгалыг соруглалгалы партия Совет Чепсектиг Күштериниң мурнунга салган. Бистиң армия болгаш флот дайын чылдарында канчаар-даа аажок организастыын, шериг талазы-биле мурнакчы мергежилдиин көргүскеннер. Улуг тиилелгени чаалап алырынга Чепсектиг Күштериниң шериглериниң бүгү кезектери болгаш хевирлери төлептиг салышкынын киргеннер.

Дайынның баштайгы болгаш сөөлгү хүннеринге чедир Советтер чуртунуң чепсектиг камгалакчылары төөгүге көстүп көрбээн туруштуун, сагылга-чурумнуун, эрес-дидимин болгаш маадырлыын көргүскеннер. Политрук А. К. Панкратовтуң, аңаа дайынчылар В. В. Васильковскийниң болгаш А. М. Матросовтуң социалистиг Төрээн чуртунуң хөрээ дээш кайгамыктыг маадырлыг чоруктарын дайын чылдарында 200 ажыг дайынчы катаптаан. А Николай Гастеллоның өлүм чок маадырлыг чоруун 326 совет ужудукчу катептаан. Дайыннар-биле тулчуушкуннарга Төрээн чурт дээш амы-тынын берген үш чүс ажыг ооллар, кыстар шериг кезектериниң болгаш корабльдериниң, армияның, ужар чүүлдүң база флоттуң шериг-өөредилге черлериниң дацзыларынга мөңгези-биле киир бижиттикен.

Төрээн чурт бодунуң чепсектиг камгалакчыларының эрес-дидим болгаш маадырлыг чоруун бедиг-биле үнелээн. Тулчуушкуннарга маадырлыг чуруктары дээш 7 миллион ажыг кижи орденнер, медальдар-биле шаңнаткан. 11 муң ажыг дайынчыга Совет Эвилелиниң Маадыры атты тывыскан. Ол бедик атты алганнарның аразында — бистиң чуртувустуң бүгү нацияларының болгаш биче-буурай улустарының төлөөлекчилери бар.

Совет улус болгаш ооң Чепсектиг Күштери чүгле социалистиг Ада-чуртунуң хосталгазын база хамаарышпас чоруун камгалап алган эвес, а фашистиг кулданыышкынган хөй-хөй чурттарның улустарын хостаан. Олар бүгү кижи төрелгетениң ынакшылын болгаш хүндүткелин чаалап албышаан, төөгүлүг интернационалчы күзелгезин алдарлыы-биле күүседкен.

Бүдүүлгениң социалистиг арганының, совет шинтилел болгаш күрүне тургузуунуң, социалистиг идеологияның база Советтер чуртунуң шериг хөрээнiң артык күштүү Совет Эвилелиниң дайынга тиилелгезин хандырган. Совет тургузуг экономиканың дең-дески хөгжүүрүн чедип алган, ол чорук дайынны чылча шаварынга эргежок чүүла бүгү-ле үүлдерни тургускан.

Бистиң Чепсектиг Күштеривис болдуның 57 чылдарының дургузунда демиселдиң болгаш тиилелгениң ёзулуг маадырлыг оруун эрткен. Олар бөгүнде ажы-дүңма социалистиг чурттарның армиялары-биле кады социализмниң база бүгү делегейге тайбың хөрээн серемчилелдиг камгалап турар.

И. МОРОЗ,
Совет Эвилелиниң Маадыры, ужар үүлдүң полковниги.

Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнүн Н кезектиң дайынчылары политиктиг болгаш дайынчы белеткелге бедик көргүзүглерлиг уткаан.

Совет улустуң тайбың күш-ажылы бүзүрелдиг камгалалда. Бистиң эрес-дидим дайынчыларывыс амгы үениң кайгамчык дайынчы чепсээ-биле хандыртынган.

Олар чылдың кайыдаа үезинде: дүне-хүндүс-даа, хат-шуурганныг, от-кос дег изиг үелерде-даа кеззде белен.

★ ★ ★

Кызыгаарлыларның политиктиг болгаш дайынчы өөредилгези үзүктел чок чоруп турар. Дүн-хүннүң кайы-даа шагында «Дувурээзин!» деп медээ дыңналыр болза, олар Төрээн чуртун камгалаарынга белен.

Совет дайынчылар адаларның революсчу, дайынчы, күш-ажылчы алдарының төлептиг салгакчылары.

ЧУРУКТА: улуг лейтенант Р. Хейлик белүн дайынчылар-биле хостуг шагының үезинде. Кызыгаарны Г. Наймушин «Оскар» деп ыды-биле.

Х. ОЙДАН-ООЛДУҢ фотозу.

★ ★ ★

Кызыл туктуг Сибирьниң шериг округу. Кышкы бо хүннерде Н кезектиң дайынчылары хаарлыг шөлдерге, кадырберт черлерге боттарының дайынчы белеткелин чорудуп турар. Сибирьжи-дайынчылар боттарының мурнунда дайынчы сорулгаларын күүседир дээш күжүн харамнанмастар.

ЧУРУКТА: улуг сержант Владимир Манушев (солагай талазында) дайынчылар В. Саврасов, А. Аверин оларны өөредип тур.

С. ДЯТЛОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Ужуражыышкыннар

Совет Эвилелиниң Маадыры Хомушку Намгаевич Чургүй-ооллуң келирин сүт-хөлчүлер четтикпейн манап турган. Ол шынап-ла чедип келген.

...Бежээкиниң 7 шак. Сүт-Хөлдүң Культура бажыңының олуттарын чыыпган чон доллур олурупкан.

Немец-фашистиг эжелекчилерге удур кадыг-дошкун тулчуушкуннарга киржип турганын, тыва эки турачыларның эрес-дидим оруун, маадырлыг Кызыл Шериг дугайында ол чугаалап берген.

Маадырны Сут-Аксы ортумак школаның Олег Кошевой аттыг пионер дружиназы хүндүлүг пионерге хүлээп алган.

Культура бажыңына болган ужуражыышкынга Совет Эвилелиниң Маадыры, «Тес-Хем» совхозта ажылчын комитет даргазы Хомушку Намгаевич Чургүй-ооларга байыр чедирип, фронтучу М. Доржу, башкы К. Ондар, көдээ Совет даргазы М. Бегзиваа, чеди классчы Таня Ондар чүве чугаалааннар.

Ужуражылга сөөлүнде маадырга турасказаткан солун концертти «Хемчик» агиткультбригадазы болгаш башкыларның, өөреникчилерниң коллективи көргүскүүлээн. Ол ышкаш маадыр-биле кады чурукка тырттырганнар, ооң сактыышкынын микрофонга бижидип алганнар.

О. КАҢ-ООЛ, Б. САТ.

* * *

Чөөн-Хемчик районда «Алдан-Маадыр» совхозтуң бүгү ажыл-ишчилери Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи, Совет Эвилелиниң Маадыры, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Хомушку Чургүй-оол, тайбыңга ынак күштерниң Москваага болган конгрезиниң киржикчизи, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, хойжу Ооржак Дажы-Намчал болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи гвардейжи Монгуш Доржу олар-биле ужурашкан.

Ужуражылга соонда Ак-Довуракта Культура ордузунуң чанында улусчу театрның артистери шии көргүсүн.

К. ООРЖАК, К. БИЧЕ-ООЛ.

* * *

Барыын-Хемчик районнуң Барлык ортумак школазынга Совет Эвилелиниң Маадыры, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи Хомушку Чургүй-оол Намгаевич-биле ужуражыышкын болуп эрткен. Аңаа школаның башкылары, техниктиг ажылчыннары болгаш өөреникчилери база совхозтуң активи хиришкен.

Совет Эвилелиниң Маадыры Хомушку Чургүй-оол дайынның кадыг-берге чылдарында Тываның эки турачыларының маадырлыг тулчуп турганының дугайында сактыышкынын чугаалаан.

Ол 1943 чылдың май 20-де фронтуже чоруткан. Баштай Горький хоорайга чеде берген. Ол хүнден эгелээш-ле фашистерни чылча шапчын эгелээн. Ооң дайынчы сактыышкыннары солун болган.

Ужуражылганың түннелинде ол Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының иштики болгаш даштыкы политика талазы-биле ажыл-чорудулгазын бүрүн деткен, аңаа өөрүп чоруурун чугаалаан.

М. ЧҮЛЬДҮМ, О. МОНГУШ.

* * *

Белоруссияның беш дугаарлыг гвардейжи дивизиязының он чедиги полугунуң взвод командири турган шеригниң улуг лейтенантызы Михаил Иванович Бобыловтуң дайынчы оруу маадырлыг.

Ол фашистерни бодунуң взводу-биле могун үзе сокчуп келген.

Ол бодунуң взводу-биле Ворошиловский районун хостаарынга онза шылгараан. Дайынның 22 чүүк машиналарын, 19 үгер бооларын, 13 танкыларын, 97 солдаттарын, офицерлерин чок кылган. Аңаа дайынчылар Валентин Садовой, Иван Попов, Игорь Иванов болгаш өскелер-даа эрестиг киржип, чаашкын дег октуң аразы-биле чоруп турганын сактып, чугаалап олурар.

Дайын шөлүнге дең-дески чүве кайда боор. Амы-тындан чарлыр, аар балыгладыр дээш чүү болбазын.

Михаил Ивановичиниң взводу Литваны фашистерден хостаарынга база киришкен. Ол дивизия командири Совет Эвилелиниң Маадыры, генерал Настеренкодан мактал база алган.

Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» совхозта огород бригадазының бригадири Михаил Иванович Бобылов фашистиг Германияны чылча шапканының 30 чыл оюнга уткуштур ужуражылгаларга идепкейлиг киржип, дайынчы сактыышкынарын ажылчы чонга күзелдии-биле чугаалап берип турар.

Б. МОНГУЛ-ООЛ.

ГВАРДЕЙЖИ

Гвардейжи Норбу-оол улуг лейтенант Бүрзекейниң аар пулемет взводунга мурнуку олурупта чоруп, фашистерге эжелеттирген Дубно хоорайны хостаары-биле кадыг-берге тулчуушкунга киришкен. Ооң аңаа дайзын-биле баштайгы сегиржип алышкыны болган.

Взвод тулчуушкуннуң үезинде дайзынның артык күштүт болүүнге хенертен бүзээледи берген. Норбу-оол пулемёдуби-биле 15 хире фашистерни олда черинге кыргый тудупкан.

Бодунуң кожа тулчуп чораан өөрү Эъжим чурттуг Төнгүр-Кызылдың, Таңдыдан Суйдуй-роллуң маадырлыг демиселжин турган, амы-тынындан чарылганын ол кажан-даа утпас.

Украинаның Дубно, Сурмичи, Ровно хоорайларын дайзындан хосташкан, ол бажынче, өштүнче, будунче балыглаткан.

Тываның эки турачыларын чуртунче дедир чандырар дугайында командылал черинiң айтыышкыны келирге безин тыва эки турачылар фашистерни чылча шавар быжыг турасоруун илередип турганнар. Немец-фашистерге удур дайынга эрес-маадырлыг киришкени дээш гвардейжи Норбу-оол алды дайынчы медальдар-биле шаңнаткан.

Амгы үеде тайбың үениң солдады Норбу-оол Владимир Кыргысович Шагаан-Арыгнын № 586 КМК-зында тудугжу болуп ажылдап турар.

Ооң ажылдап турар бригадазы Хендергеде 160 олуттуг интернатты, Ийи-Тал, Кызыл-Дөг, Ак-Туруг, Иштии-Хемге чуртталга бажыңнарын, Арыскаида быжаа кажаазын ажыглалга киргеп.

Эрткен тодарадыкчы чылда күш-ажылга эки көргүзүглери дээш Владимир Кыргысович «Социалистиг чаруштың тиилекчизи» деп хөрек демдээ-биле база шаңнаткан.

А. ДОЛБЫР-ООЛ, башкы.

МААДЫРЛЫГ-ЛА-ДЫР

1941—1945 чылдарда Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улустуң тиилелгези дээш Тываның арат чону дайынның эгезинден тура төнчүзүнге чедир улуг кодурлуушкүн-биле оларга дузалажып, аттарны, мал-маганы, эт-херекселди, алгы-кешти, өлүктү, акша-догерикти чыып чорудуп турган. Эрес-дидим тыва ооллар, кыстар эки тура-биле дайынче чоруткаш, немец-фашистерни чылча шаап турган.

Эки турачыларның аразында Бин-Хем районнуң Эөрбек сумузундан безин он ажыг кижи чорутканнар. Оларның иштиндеи Оюн Седен-оол, Оюн Калзаңмай, Оюн Сенгин олар Ада-чуртту камгалап тулчуп турган, дайын шөлүнден эөп келбейн барганнар. Ынчалзадаа тыва улус, оларның дөргүл-торелдери, эш-өөрлери Ада-чурт дээш амы-тынын харамнанмайн маадырлыы-биле өлгеннерни кажан кезээде утпастар.

Фронтуже чоруурда Оюн Сенгин арбан даргазы, Оюн Калзаңмай аревэ үүрүнүң секретары, Оюн Седен-оол аревэниң активчизи, культура-массалыг болгумнуң киржикчизи болуп турганнар.

1943 чылдың сентябрь айда Улуг-Хемниң солагай талазынга паром аксынга бүгү эки турачыларны кызылчылар болган эки турачыларның төөлдери, эш-өөрлери фронтуже үдеп каан.

Ынчангаш немец-фашистерни тиилээнинден бээр 30 чыл болур оюнга уткуштур тыва эки турачыларның маадырлыг чоруун сактырга, олар маадырлыг-ла-дыр.

В. УЙНУКАЙ.

ШЕРИГ ХЕВИН СОЛУВАЙН...

1972 чылдың ноябрь айда Ыраккы-Чөөн чүк кызыгаарынга шериг албанын эрттиргеш, төрээн Тывазынче эөп чанар деп дужаалды алган Викторга уттундурбас хүн болган. Ооң дүнмазы Борис уйгудүште чүве-биле домей, ол-ла кезекке акызының орнун солуп чеде берген. Кезектиң командылал черинiң организастааны шугум чыскаалының мурнунда кызыгаар шериниң тергиини, СЭКП кежигүнүнге кандидат сержант Виктор Адыг-оол дайынчы чепсээн дүнмазы Борис Адыг-оолга байырлалдыг байдалга хүлээдип, чагыг-сөзүн берген.

Шериг шериг-ле болгай, хостуг черге шөлээн ужуражыр чай кайда боор: акызы чанынкан, а дүнмазы албан эрттирип киришкен.

Оолдарның адазы Иргит Чыргалович Адыг-оол «Бай-Тал» совхозтуң мурнакчы хойжуларының бирээзи, «Хүнүүлелдің Демдээ» орденниң эдилекчизи, көдээ Совет депутады. Аваазы Арина Чымановна тос уругларның иези база орденнаавыыалар. Шеригден келген аныяк коммунист Виктор ада-иезинге бир чыл дузалашкан. Ооң соонда өгленип алган, совхозтуң чылгызын хүлээнип алган.

Борис шериг албанын кончуг эки эрттиргеш, бо чылдың январьда. Чаа чыл байырлалының хүнүнде, даалынга таныып келген. Акызы дег «Кызыгаар шериниң тергиини» деп хөрек демдектиг, сержант эрелиг, спортчу разрядтыг. Шеригже чоруурунуң мурнунда ол ортумак школаны дооскаш, бир чыл дургузунда малчын ада-иезинге дузалакчылаан, ынчангаш хой ажылы-биле таныш эр база катап дузалакчы кадарчы апарган. Баштай улуг оглу, ооң соонда биче оглу шеригден халашкаш, шериг хевин ужудабин дузалажы бергеннинге ада-иези дажок чоргаарланып турар.

Адыг-оолдарның коданында хой оолдаашкыны түүлүктүг. Хураганнар онча-менди. Төрүүр четкен база төрээн хойларга болгаш дорга берген хураганнарга четчир мал чеми бар. Беш чылдың сөөлгү чылында малдың чаш төлүн бүрүн камгалап алыр кол сорулганы адашкылар салган ажылдап турар.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.

ТӨЛЕПТИГ ДАЙЫНЧЫ

Бис бо танк кезээнде Тывадан чүгле ийлээн бис. Эжим Владимир Монгуш Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунан келген.

Владимир Монгуш быжыг сагылга-чурумнуг дайынчы. Ол «Совет Армияның тергиини» деп хөрек демдектиг.

Чоокта чаа танкыдан белеткел бооладыкшынар болган, Володя эки түннелди көргүзүп, командириниң мактал сөзүн алган.

Ол ышкаш дайынчы В. Монгуш спортка база эки көргүзүглерни чедип алган, ол ам хостуг хүрешке 1-ги разрядты. Бо чылын ол дивизияга болган маргылдаага бирги черни бүзүрелдии-биле алган.

В. ДОРУГ.

СОЛДАТТЫҢ КОРГУШ ЧОГУ

Ооң бээр ам үр үе эрткен. Дайынның ол кадыг-берге чылдары, амыдырал бе азы өлүм бе деп айтырыгны тургузуп турган хүннер, немец-фашистерни чылча шаап турганывыс тулчуушкуннар ам сактыышкыннар апарган. Ол бүгүнүм мен кажан-даа утпас мен.

Солдаттың чүрээ бүзүрелдиг, ол чүнү-даа утпас.

1944 чыл. Совет дайынчылар немец-фашистерниң Ленинград хоорайже баар оруктарны тодарадып айтқан чагыларын, демдектерин тура соккаш, өрттедип турган. Неметтер Кызыл Шериниң чаныык дег согуунга шыдаштайн, ырбан дезип, дүжүп берип эгелээн.

Хостаттырган хоорай, суурлар Гатчина, Петергоф, Стрельная соонда арткан. Оларны таварып эрткен оруктар чылча шаптырган фашистерниң дайынчы чепсек-херексели, өртенген танкылары, күйктыг машиналары-биле хорумналган.

Ол кадыг-дошкун тулчуушкуннарга бистиң улуг Төрээн чуртувустуң хөй-хөй эрес-дидим ооллары база кыстары хосталга дээш амы-тынын харам чокка бергеннер. Маадырлар өлбес. Улус чон оларны кажан-даа утпас.

Мен Ленинград фронтузунун 18-ки артиллерия дивизиязынга тулчуп турган мен. Ол дайзынга өлүмнүг согуунга таварыштырбаан, бурунгаарлаан бар чыткан.

1944 чылдың февраль 17-де болган тулчуушкунну кажан-даа утпас мен. Мээң командылап турган расчедум дайзынның танкылар-биле халдаашкынынга удур туржур дайынчы даалганы алган. «Кел дивээн аалчыны таптыг уткуп алыр болган-дыр бис. Аңла спарядтардан таптыг хайырлапкай бис аңы» деп, хараалдакчы Володя Воробьев шиитпирлиг чугаалаан.

«Оларга таптыг көргүзүпкей бис аңы» деп, снаряд октакчызы Тимошенко өөрүн сорук киргеп.

Командир кижи болгаш дайзын-биле, ылаңгыя ооң хөй танкызы-биле тулчуушкун берге болурун ылап билип турган мен.

Расчет озалааш черге чаасказаан турган. Полугувустун кол күжү бистен ырай берген. Ынчангаш бис дайзынга согуну таварыштырып, оны эрттирбес ужурлуг турган бис. Дайзынның чеже хире танкызы чаза таварып келирин билир аргажок.

Үр-даа болбаан. Неметтерниң барааны көстүп келген. Тимошенко баштай оларны 30 чедир санаан, ооң соонда 150 четкен. Ооң ынай оларның саны улам көвүдеп эгелээн. Ол хөй немец шериглерге удур канчаар дешсежирил? Айтырыг нарыыдаан. Дайынчы өөрүм хөлзеп эгелээн. Ол чөп-чүге дээрге бис чүгле танкылар адар снарядтарлыг турган бис.

Фашистер бисче калчаалыы-биле чоокшулап орган.

Бистен эльзэн ырак черге калбартыр частыр спарядтар шыгжап казанын сактып келдим. Ол-ла! Ону үтер-боовусче дажып эгелеливис. Тимошенко снарядтарлыг 60 килограмм хааржактарны кончуг дүрген дажып турган.

Дайын чоокшулаан.

— Фашистерге өлүм!—деп, хараалдакчы Воробьев алгырган.

Дайзыннарже үтер-боовусту шуут-ла хөме туткаш, адып эгелеливис.

Фашистер атказарлап эгелээн. Олар эльзэн болгаш бистиң ийи талазыстан бүзээлеп эгеледи. Оларже база катапла хөме адып киритпивис.

Неметтер база катап атказаан.

Ооң соонда фашистер мөөн күжү-биле халдап киришкен.

Бис оларны хөме адып турдувус. Тулчуушкун улам ырыыдаан. Ынчалза-даа бис коргуш чок тулчуп турдувус.

Хенертен күштүг «Ура!» дыңналып келген.

Биске батарея командири лейтенант Протасов бир дугаарында шаңнап келди. Ол бисти чүгле куспактаарынга өйлешкен.

Тулчуушкун болган черге дивизия командири капитан Красковский чедип келгеш, биске аас байырын чедиргеш, бистиң расчедувус чаа болган тулчуушкунга 250 немец солдаттарны чок кылганын дыңнаткан.

Ол тулчуушкунга бис ынчаар тиилекчи боон үнген бис.

Н. МАКАРЕНКО.
Совет Эвилелиниң Маадыры.

БЕЛОК ЧЕТПЕСТЭЭРИ

Эртем—бүдүрүлгеге

Малдың чем рационунга синтетиктиг мочевинаны (карбамидти) холуп бээр болза, чем белогунуң чедишпес чоруун дыка ныызырып болур. Маңаа хамаарыштыр көдээ ажыл-агый эртемнериниң доктору А. Девяткинниң чүүдүн «Сельская жизнь» солундан ныыза очулдургаш парладывыс.

Эзт, сүт, чуурга, дүк... Кижилериниң амыдыралынга эң чугула рольду ойнап турар ол продуктулар даштыкы талазы-биле мырыңай дөмей эвес. Ынчалзажок ол бүдүмелдериниң тургустунган чүүлү — белок-тур.

Малдың организминде белок колдуунда үнүш аймаандан укталып тывылган болуп турар. Ынчаарга үнүш белоктары эпти-ле ажыл-агыйларга чедишпейн барып турар. Белок чедишпейн баарының айтырыы ынчаар тургустунуп келген. Мал ажылында оон берге айтырыг чок боор.

Ол шынап-ла хөөредиг эвес. Колхозтарда болгаш совхозтарда белеткеп турар мал чеминиң бир чемгерилге единицазынга онаштыр алырга, ортумаа-биле үүгле 60-70 грамм протеин бар болуп турар. А ужуру болза, бир чемгерилге единицазынга 90-100 грамм протеин турар ужурлуг.

Тускай кыраан дуржулгаларның бадытааны болза: чем рационунга протеиннии 20-30 хууну чедир бербейн баарга, бир килограмм сүт бүдүреринге чангыс чемгерилге единицазының орнунга 1,3—1,4 чемгерилге единицазын чарыгдаар апаар. Бо таварылгада семирти азыралда мыйыстыг бода мал немелде деңзизиниң оннуң бир кезээн, семирти азыралда хаваа—үштүн бир кезээн чидирер. А чемге хереглээр тарааны 30-40 хууну хөйну чарыгдаар апаар.

Белок четпестээрин чайладыр төлээде, хамыктың мурнунда протеин-биле байлак чемнерни бүдүрерин калбартыр херек.

Маңаа химия дузалап турар. Дыка хөй таварылгаларда, мырынай-ла агаардан болгаш бойдус чазындан эндере ап турар синтетиктиг мочевина (карбамид) ышкаш ындыг бөдүүн бүдүмел безин мал чеминиң протеиннин солуп болур. Оны бүдүрериниң болдунар аргазы херек кырында мырынай кызыгаар чок. Мындыг саннарны деңнеп көрээлинер: бир гектар черниң мал чеминиң бөлүлары 700 килограмм протеиннии бээр. Бир гектар чочак-тараадан 600 килограмм протеиннии ап болур. Ынчаарга гектар черниң кырында агаарында турар азоттан 170 муң тонна карбамидти бүдүрүп болур!

Карбамид дээрге, үүгле азоттуң үнер дөзү болуп турар боордан башка, кандыг-даа чем болур шынар ында чок. Ынчалзажок ында азот аажок хөй—46,6 хуу, ынчаарга белоктарда азот үүгле 16 хуу болуп турар. Дуржулгаларның көргүзүп турары-биле алырга, кегженир малдарның чем рационунга кирген бир килограмм карбамид 2,6 килограмм чем протеиннии солуп болур.

Мал чеминиң протеининиң солукчузу кылдыр карбамидти ажыглаарының үре-түүнелдии чемниң өске элементилери-биле рационнуң таарыштыр кылдынганындан хамааржыр. Дүрген хайлы бээр углеводтарның—чигирниң болгаш крахмалдың, а ол ышкаш дүрген чедингир фосфорнуң болгаш сераның чемге четчир санныг бар болурун хандырары онза чугула. Белен хайлыычал углеводтар-биле малдың хандыртынганының көргүзүглериниң бирээзи болза, рационда чигир-протеиннің деңзигүүрү болур. Улуг малды чемгеренде, ол деңзигүүр 0,8—1,2, ынчаарга аныяк малды өстүр болгаш интенсивтиг семирти азыраарда—1—1,5 болур ужурлуг. Карбамидти диаммоний-фосфат-биле азы сульфат-аммоний (азы натрий)-биле 2—2,5:1 хемчээлдиг кылдыр холаап бээрге, чаңгыс карбамидке боддарга, кезээде-ле илергей үре-түүнелдиг болурун дуржулгалар көргүскен.

Мыйыстыг бода малдың болгаш хойларның ынзы-бүрү бөлүктеринге карбамидти хонукта чемге холуп бээриниң хемчээлин ажыл-агыйның зоотехниги чем рационунуң составындан болгаш ында хайлыр белоктуң херек кырында чедишпезинден хамаарыштыр тодаргайлаар. Саналга кончуг шын болур ужурлуг: хемчээлден арта берген азоттуг бүдүмелдерни малдың организми шингээдип шыдавас болгаш ол чорук малга харын-даа хоралыг боон болур. Рационга карбамидтиң хемчээли кургаг бүдүмелдиң деңзизиниң бир хуузундан аштас болур ужурлуг.

Кегженир малдарның хайлыр протеинге ниити хереглелиниң 25-тен 35 чедир хуузун карбамид-биле солуп болур. Ону дараазында хемчээлдер-биле бээр: хонукта 15 килограмм чедир сүт бээр саар инектерге дириг деңзизинден хамаарыштыр—80-ден 150 чедир граммы; оон хөй сүт бээр инектерге хонукта—150-200 граммны бээр. Алды айдан өрү назылыг, өстүр азырап турар аныяк мыйыстыг бода малга хонукта 50-60 граммны, а семирти азырал үезинде—70-90 граммны; боос болгаш хураган эмзирер хойларга дириг деңзизинден болгаш продуктулуундан хамаарыштыр хонукта—13-18 граммны; алды айдан өрү назылыг хураганнарга — карбамидти хонукта—8-12 граммны чем рационунга холуп бээр.

Оон-биле малды чемгериниң элээн каш аргалары бар. Ынчалзажок кандыг-даа таварылгада дараазында чурумнарны ыяап-ла сагыза чогуур: карбамидти чемге ыяк холуп бээр, ону чиринге малды 10-15 хонук дургузында чоорту өөредир, ынчаарга карбамидти малга ол-ла бодун холуксаа чокка (хоюг хевээртирзин) чиртип, азы малдың ижер суунга болгаш чүдэнга эзилдиргеш ижиртип болбас. Карбамидти мал кажаазынга кадагалавас, ону мал турар орап-савадан өске черге чем-биле холуур херек.

Карбамидти ажыглаарының эң-не бөдүүн, белен болгаш перспективалыг аргазы — ону силостаар массага холуп алыры болур. Ынчаар силостап кааргa, мочевинаның азодунуң элээн кезээ аммоний дустары апаар, ону малдар эки шиңгээдир, а чамдык кезиниде аминокислота болгаш белок кылдыр хуула бээр. Карбамидти силос массазы-биле холуурун силос кылыр комбайннарга хемчээр херекселлерни тургузарының аргазы-биле белен механизастап болур.

Кукурузаны мочактары сүт болгаш сүт-быштаг чем турар үезинде силостаарда, карбамидти тоннага 4-5 килограмм онаажыр кылдыр холуур. Ол хирени холуурга, силостуң чемгерилге единицазынга онаштыр хайлыр протеин 120-135 грамм чедир көвүдээр. Оон-биле чергелештир мал чеминиң килосталыы дыка кудулаар.

Бир эвес силосту салып турар үеде карбамид азоду-биле байлакшыпшаан болза, ону малга бээриниң мурнунда кылып ап болур. Ол таварылгада тонна силоска 4—5 килограмм карбамид онаажыр кылдыр алгаш, ук химикатты чем-биле ыяк холуштур былгаар.

Карбамидти малга бээр чем рационунга холуур чорук дыка хөй продукцияны немей алырының аргазын бээр. Ажыглаттынган бир килограмм карбамид үскүрү 4 хуу 12 кг чедир сүтү (ынчан бир килограмм продукцияга чемнер чарыгдалы 22 хуу кызырлыг), 1-ден 2,5 кг чедир немелде деңзийи, 90-150 грамм чедир арыглаттынган, эки шынарлыг дүктү бээр дээрзин санап тодараткан.

Аныяк малды өстүр болгаш семирти азыраарынга карбамид онза үлүг үре-түүнелди берип турар. Он ай чедир назылыг аныяк малдарның чем рационунга үнүш аймаандан белеткээн чемниң хайлыр протеининиң 35 хуузун карбамид-биле солуп дуржулга кылган. Ынчаар кылырга, аныяк малдарның алды ай дургузунда хонукта өртумак немелде деңзизи 950 грамм болган. Семирти азыралдың төнчүзүнде шарыжыктарның хириг деңзизи 375-380 кг четкен. Ол үе дургузунда аар өртектиг, хөй белоктуг 5 тонна ажыг концентраттарны камнап алган. Ол дээрге, үүгле 50 баш малды семирти азыраан дуржулгаан ындыг болган-дыр. Ынчаарга бүү районнуң, азы областың хамык малын өстүрүп болгаш семирти азыраарга белоктуг чемнерни карбамидтиг солуптар болза, чем камналгазы өн-өн муң тонна-биле саватты ап болур!

Карбамидти мал чеминге ажыглаар чорук продукцияның шынарына болгаш малдың кадыкшылына багай салдар чедире бербес ирги бе? Дээр ындыг ижилер чигзинге моон мурнунда хөдө ажыл-агыйның чамдык специалистериниң аразында бар турган. Карбамидте хайлыг-даа хоралыг салдар чок дээрзин кылып чоруткан дыка улуг шинчилел ажылдары бар. Ону ажыглаар чорук харында аныяк малдарның кадыкшылын өскүзүнде турар.

А. ДЕВЯТКИН,
көдээ ажыл-агый эртемнериниң доктору.

КИЧЭЭНГЕЙНИ ЧЕТПЕСТЕРЖЕ УГЛАНДЫРГАН

«Бай-Тал» совхозтуң ажылышчилериниң хуралынга эрткен чылдың түүнелдерин болгаш 1975 чылда сорулгалар дугайын чугаалашкан. Аңаа илеткелди совхоз директору С. Байыс-оол кылган.

Совхоз тургустунга-ла чаа ийи чыл чедип турар. Ам ында бүдүрүлгениң культураның тудуглары көскүзү-биле өскен. Совхозта чаа клуб, контора, чуртталга бажыңнары немешкен. Уруглар сады, автомашиналар гаражы удавас ажыглалга кирер. Бо чылын 9 чурттал бажыңы, 9 мал кажаазын тудар. Даштыг-Тей болгаш Туралыг хойжу бригадаларының төпторинге электри шугумуй шөөр, малчыннарның культурлуг болгаш материалдыг амыдыралын хандырар ажылдарны кылыр.

1973 чыл-биле деңнээрге, совхозта малдың баш саны эрткен чылын үзүн аайы-биле өскен. Оон иштинде хойнуң баш санын өстүрериниң планын 114 хуу күүсеткен. Күрүнеге саткан малдарның ортумак деңзизи 1973 чылдыындан чылгыныы 20, инектин — 4, хойнуу—1, өшкүнүү—8 кг бедик болган.

Ажыл-агый күрүнеге мал продуктулары садарының планын ажыр күүсеткен. Ажыл-агый 15 муң рубль немелде төлевирни алган. Совхоз ниитизи-биле 75 муң рубль арыг орулгалыг болган. Эрткен чылдың дөрткү кварталында районнуң колхоз, совхозтарының аразында калбарган социалистиг чарышка тнилээш, СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

Совхоз мал кыштаглаашкынын организастыг эрттирер дээш боттуг хемчегларни ап турар. Төрээн 3957 хойнуң 3964 хураганы онча-менди. Хойжулар Ф. Хертек, Д. Мыңдык, О. Бичин-Уруг болгаш өскелер-даа малдың чаш төлүн менди камгалап алыр дээш кызымак ажылдан турарлар. Сакманщиктер Салчак Середз, Биче-оол Долзат, Чөгээ Бичин-Уруг болгаш өскелер-даа 70—90 хураганны менди дорук-туруп турар.

Бо доозукчу чылда совхоз 320 тонна эзти, 33 тонна дүктү күрүнеге садар хүлээлгелиг. Ону амыдыралга чедишкининг боттандырар дээш хойжу бригада, ферма болгаш участок санында ажыл-иш улам хайыккан.

Илеткелчи болгаш хуралга санал берген кижилер чамдык эки ажылдар-биле чергелештир четпестер барын айтып, чедир ажыглаттынмайн турар курлавырларны долузу-биле шиңгээдирин болгаш моон соңгаргы сорулгаларны чугаалап турганнар.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү ам-даа чаяс, машина-техниканың эдилели багай, оон ажаалда, хайтааралы куду деңнелде, кывар-чаар материалларда камналга чок. Центнер тарааны бүдүрериниң 5 рубль 61 көпеекти, хой эъдинге — 4 рубль 84 көпеекти ажыр чарыгдаан.

Малдың өлүп хораар чоруу ам-даа эвэжевээн. Совхоз эрткен чылын 116 баш бода, 1574 баш шээр малдан когаран.

Ол хуралга Доос Мандай-оол мынча дээн:

— Январь 29-та «Шын» солунга «Бодаган дег молдургалар» деп фельетон парлаттыңган чүве. Ында кирген чижек бистиң совхозтуң малчыннарына база хамааржыр. Колхозтуң малындан хуу улустуң малы аңгылаттынмаан болгай. Ол малдар совхозтуң сигенширбижин чип турар. Чижээ, коммунист хойжу М. Очур-оолдуң коданында 40 хире бода, оон иштинде 10 ажыг бодаган дег молдургалар бар. Олар билдингир-ле совхозтуң малының чемин чип турар болгай. Ынчангаш хуу малды үзүп, отчёт-учётту шыңгыы тургузуп, черле ниити нормачижекти көдээ Совет доктаадыр үезин келген.

Совхоз орулгазының 90 хуузун мал ажылындан киирип ап турар. Ынчалза-даа олче чогуур кичээнгейни угландырбаанындан, эрткен чылын күрүнеге саткан бода малдың 37, шээр малдың 19 хуузу ортумактан куду күштүг болган. Ынчангаш улуг чидириге таварышкан. Оон чылдагааны болза, малды эки семиртип албаанында, оларны харысаалга чок кижилерге кадартып турганында. Ону катаптавас сорулга-биле совхоз Мешкен-Хөлде мал семирти азыраар чаа шөлдү тудуп эгелээн. Ол удавас ажыглалга кирер.

Мал ажылын сайзырадырда чер ажылындан алыр көдээ ажыл-агый культураларының дүүдүн бедидер, мал чеминиң баазазын тургузар, суттуг шөлдерни чеп ажылгаза эки. Ынчангаш сиген, тараа, олар шөлүн долу ажыглаары-биле Элезиниг-Хову, Шиилиг, Талдыг-Адыр бугаларын ажылгалга киирерин планнап турар.

О. МАҢЗЫРЫКЧЫ.

Деңнелин бедидер

Тыва АССР-ниң Юстиция министерствозу юстиция болгаш суд органнарының 1974 чылда ажылының түүнелдеринге болгаш 1975 чылда сорулгаларға дугайын чугаалашкан. Аңаа илеткелди совхоз директору С. Байыс-оол кылган.

Совхоз тургустунга-ла чаа ийи чыл чедип турар. Ам ында бүдүрүлгениң культураның тудуглары көскүзү-биле өскен. Совхозта чаа клуб, контора, чуртталга бажыңнары немешкен. Уруглар сады, автомашиналар гаражы удавас ажыглалга кирер. Бо чылын 9 чурттал бажыңы, 9 мал кажаазын тудар. Даштыг-Тей болгаш Туралыг хойжу бригадаларының төпторинге электри шугумуй шөөр, малчыннарның культурлуг болгаш материалдыг амыдыралын хандырар ажылдарны кылыр.

1973 чыл-биле деңнээрге, совхозта малдың баш саны эрткен чылын үзүн аайы-биле өскен. Оон иштинде хойнуң баш санын өстүрериниң планын 114 хуу күүсеткен. Күрүнеге саткан малдарның ортумак деңзизи 1973 чылдыындан чылгыныы 20, инектин — 4, хойнуу—1, өшкүнүү—8 кг бедик болган.

Ажыл-агый күрүнеге мал продуктулары садарының планын ажыр күүсеткен. Ажыл-агый 15 муң рубль немелде төлевирни алган. Совхоз ниитизи-биле 75 муң рубль арыг орулгалыг болган. Эрткен чылдың дөрткү кварталында районнуң колхоз, совхозтарының аразында калбарган социалистиг чарышка тнилээш, СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

Совхоз мал кыштаглаашкынын организастыг эрттирер дээш боттуг хемчегларни ап турар. Төрээн 3957 хойнуң 3964 хураганы онча-менди. Хойжулар Ф. Хертек, Д. Мыңдык, О. Бичин-Уруг болгаш өскелер-даа малдың чаш төлүн менди камгалап алыр дээш кызымак ажылдан турарлар. Сакманщиктер Салчак Середз, Биче-оол Долзат, Чөгээ Бичин-Уруг болгаш өскелер-даа 70—90 хураганны менди дорук-туруп турар.

Бо доозукчу чылда совхоз 320 тонна эзти, 33 тонна дүктү күрүнеге садар хүлээлгелиг. Ону амыдыралга чедишкининг боттандырар дээш хойжу бригада, ферма болгаш участок санында ажыл-иш улам хайыккан.

Илеткелчи болгаш хуралга санал берген кижилер чамдык эки ажылдар-биле чергелештир четпестер барын айтып, чедир ажыглаттынмайн турар курлавырларны долузу-биле шиңгээдирин болгаш моон соңгаргы сорулгаларны чугаалап турганнар.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү ам-даа чаяс, машина-техниканың эдилели багай, оон ажаалда, хайтааралы куду деңнелде, кывар-чаар материалларда камналга чок. Центнер тарааны бүдүрериниң 5 рубль 61 көпеекти, хой эъдинге — 4 рубль 84 көпеекти ажыр чарыгдаан.

Малдың өлүп хораар чоруу ам-даа эвэжевээн. Совхоз эрткен чылын 116 баш бода, 1574 баш шээр малдан когаран.

Ол хуралга Доос Мандай-оол мынча дээн:

— Январь 29-та «Шын» солунга «Бодаган дег молдургалар» деп фельетон парлаттыңган чүве. Ында кирген чижек бистиң совхозтуң малчыннарына база хамааржыр. Колхозтуң малындан хуу улустуң малы аңгылаттынмаан болгай. Ол малдар совхозтуң сигенширбижин чип турар. Чижээ, коммунист хойжу М. Очур-оолдуң коданында 40 хире бода, оон иштинде 10 ажыг бодаган дег молдургалар бар. Олар билдингир-ле совхозтуң малының чемин чип турар болгай. Ынчангаш хуу малды үзүп, отчёт-учётту шыңгыы тургузуп, черле ниити нормачижекти көдээ Совет доктаадыр үезин келген.

Совхоз орулгазының 90 хуузун мал ажылындан киирип ап турар. Ынчалза-даа олче чогуур кичээнгейни угландырбаанындан, эрткен чылын күрүнеге саткан бода малдың 37, шээр малдың 19 хуузу ортумактан куду күштүг болган. Ынчангаш улуг чидириге таварышкан. Оон чылдагааны болза, малды эки семиртип албаанында, оларны харысаалга чок кижилерге кадартып турганында. Ону катаптавас сорулга-биле совхоз Мешкен-Хөлде мал семирти азыраар чаа шөлдү тудуп эгелээн. Ол удавас ажыглалга кирер.

Мал ажылын сайзырадырда чер ажылындан алыр көдээ ажыл-агый культураларының дүүдүн бедидер, мал чеминиң баазазын тургузар, суттуг шөлдерни чеп ажылгаза эки. Ынчангаш сиген, тараа, олар шөлүн долу ажыглаары-биле Элезиниг-Хову, Шиилиг, Талдыг-Адыр бугаларын ажылгалга киирерин планнап турар.

О. МАҢЗЫРЫКЧЫ.

АЖЫЛ-ХЕРЕК-БИЛЕ БАДЫТКАТТЫНАР

Ильинка көдээ Соведи үүгле материалдыг бүдүрүлгениң болгаш хандырылганың адырын эвес, харын күүскомнуң организастыг ажылын планга үндезилеп чорудуп турар. Бо чорук күүскомнуң ажылының кол угланыышкынын тургузуп, кол айтырыларны шиитпирлээринче күштү мөөнеп турар. Көдээ Советтиң бүгү чыыжы тургускан перспективалыг план өзугаар ажылдап турар. Чижээ, соңгукчулар-биле беседалажып тургаш, «Тиилелге» колхозтуң херээженнер чөвүлелиниң даргазы Э. П. Наговицына: колхозтуң ийи-үш пенсионериниң материалдыг дузалыг көргүзер деп күзелди Советче бижээн. Оон түүнел кылып, колхозтуң пенсионер бүрүзүнге кыжын 12 кубометр ыяшты болгаш малынга чиртир савацны үндүрүп бээр деп шиитпирлээн. Оон аңгыда, перспективтиг план болза көдээ Советтиң сессиязынга эрте, эки белеткениң алыр аргаңы бээр. Советтиң болгаш үстүнде турар органнарның шиитпирлериниң күүселдезин контрольдаарының карточказын кылып алганы аңаа дузалап турар.

Амгы үеде сүттүң шынарын көрүп тургаш, ону садар өртекти болгаш күрстандарды күштүг болдурар дугайында райкүүскомнуң шиитпири көдээ Советтиң күүскомунуң доктаамал контролюнда турар. Чоокта чаа сүт шынары баксыраан деп медээ кирген. Чүү болганыл? Аңаа үндезилээш, көдээ Советтиң болук депутаттары оон чылдагаанын тыпкан, айткан четпестерни чайладып, фермаларга боттуг дузаны чедирген.

Хөй-шиитиниң корум-чурумун камгалаарын күштелдирер, арагалаар чоруккa болгаш алкоголизмге удур демиселди күштелдирер хемчглерни ап турар. Ильинкада-даа, Бүрен-Бай-Хаакта-даа корум-чурум үрээр, арагалаар чоруктарга удур ажыл эки тургустунган. Ынчангаш чурум үрээн ийи-чаңгыс кижилерни кынчыктырбайн турар. Дружинниктер К. Яковлев, И. Артемов, Ф. Бачурин болгаш Н. Синютин олар ийи-үш пенсионерни, а ол ышкаш оор, самчыгдал херектерни база чугаалажып турган.

Түүнел мындыг: көрдүнген планны амыдыралга боттандырары эки түүнелдиг. Оон ачызында «Тиилелге» колхоз эрткен чылын күрүнеге эзт, дүк, садарының планнарын хуусаа бетинде күүсеткен.

В. ЧАДАМБА.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХУННЕРДЕ

НАЙЫРАЛ БАЖЫҢЫ

ВАРШАВА. Варшаваның дал ортузунга, Ф. Э. Дзержинский шөлүнден ырак эвес, Польша-совет найырал ниитилелиниң бажыңын тудуп тургузар. Оон чаа архитектура төлевилели белен. Аңаа Польша-совет найырал ниитилелиниң удуртулга органнары турар. Үш миллион ажыг кижилиг ол массалыг организацияның кежигүннериниң болгаш активчилериниң методика төвү, библиотека, 400 олуттуг кинозал, тускай лекция залы, делгелге залдары, совет ном, совет грампластинкалар магазини, таарымчалыг кафе, улуг эвес гостиница база аңаа турар.

Найырал бажыңын тударының фондузунга акша-хөрөнгө соксаал чок шуужуп кээн турар. Польша-совет найырал ниитилелиниң бажың-балгадын тудуп тургузарынга Краков чоогунда В. И. Ленин аттыг Чаа Гуптаның металлургия комбинадының, Плоцкиниң нефть-химия комбинадының коллективтери боттарының үлүг-хуузун киргген. Варшава воеводствозунда Прушковтуң «Порцелита» фабриказының ажылчыннары найырал бажыңын фаянс кылыглар-биле дерип каастап бээр. Жирдовтуң лёп комбинады ол орапсаваны бүгү делегейге мактаадыг пестер-биле каастажыр.

Чаартыкчы күштүң үлегер-чижээ

БУХАРЕСТ. Румынияның көдээ ажыл-агыйы социализмниң чаартыкчы күштүүнүң үлегер-чижээн көргүзүп турар. Ук ажыл-агый улусчу эрге-чагырга чылдарының дургузунда амгы үениң эки чепсегленген бүдүрүлге адыры болу берген. Буржуаз-помещиктиг тургузуг үезинде ийи таравчын ажыл-агый чаңгыс андазынныг чораан. Чурттуң социалистиг көдээ ажыл-агыйы 1975 чылда чүүл-бүрү ажыглаттынар 14000 тракторну, боду чоруур 4450 комбайнны өске-даа чаа техника-биле катай алыр. Бо чылды сөөлзүредир республиканың хову-шөлдеринге шупту 117000 ажыг трактор ажылдаар. Ам тарылга шөлүнүң 80 гектар бүрүзүнге бир трактор биле ийи комбайн онаажып турар. Бүгү көдээ ажыл-агый ажылдарының 60 ажыг хуузун механизастаан, мал ажылында кижи кылыр ажылдарның барык 80 хуузун машиналар кылыр апарган.

Көдээ ажыл-агыйны улам чаартып, механизастаары улуг планнарлыг. Ынчангаш социалистиг тургузуушкун чылдарында ССРЭ-ниң техниктиг дузазы-биле тургустунган көдээ ажыл-агый машиналарының румин тудуу улуг сорулгалар-лыг. Румын үлетүрүнүң ол чугула адырының ажыл-ишчилери беш чыл планын хуусаа бетинде күүседири дээш социалистиг чарышче кирипкеш, пландан ажыр үүл-бүрү 7500 тракторну, хөй санныг сеялкаларны, дүжүт ажаан ажыр комбайннарны болгаш өске-даа техниканы бүдүрген. Республиканың көдээ ажыл-агыйның машина бүдүрер үлетүрү ам хову, мал, чимис өстүрер, өске-даа ажылдарны, суттаг тудуун механизастаар 23 янзы тракторну, янзы-бүрү 100 хире үлегер-майыктыг машиналарны бүдүрүп турар.

Эртемден-агрономнарның дем каттыштырып турары

БЕРЛИН. ГДР-ниң эртемден-агрономнары үнүш ажылының продукциязын чайгылыы чок көвүдедир сорулганы чедишкининг шиитпирлевишаан, совет өөнүктери-биле улам дээштиг дем каттыштырып ажылдап, эки түүнелдерни чедип ап турар. Үнүштер өстүрериниң Иен институдунуң болгаш Москваның хөрзүн институдунуң ажылдакчыларының кылган шинчилелдериниң ниити түүнелдерин эртем ажылының дем каттыштырып турган тургускан номунда чыын бижээн. Ол номну ЭДЧ кежигүннери оон өске чурттарның тускай эртемниглери база ажыглаар болгаш парлап үндүрер кылдыр белеткеп турар.

Иен институдунуң болгаш дем каттыштырып ажылдап турар үш совет институттуң ЭДЧ хемчээлинге дүүштүр минерал чемнишдилгелерни улам дээштиг ажыглаар айтырыгга хамаарыштыр кылган шинчилел ажылдары көдээ ажыл-агыйга улуг ужур-дузалыг. Культура үнүштериниң өзериниге чемиш чедишпестей бөөриниң өң-демдектериниң дугайында диапозитив көргүзүглерин Иен институту тургускан. Оон көргүзүг диафильмнерин социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарында көдээ ажыл-агый ажылдакчылары өөредилгеге, тайылбырлалга ажыглап болур.

(СЭТА).

ЯНЗЫ-БҮРҮ ТЕМАЛАРГА МЕДЭЭЛЕР

ДЕЛИ. Индияның Уттар-Прадеш штадының чазааның мурнунга онза айтырыг тургустунуп келген. Ол, элээн каш чыл мурнунда чааннарны камгалаар деп шиитпир үндүрген. Оон түүнелинде оларның баш саны дыка өскеш, чиир чем дилээр дээш тараачыннарның черлерин саспа базып, чигир хыыргыыжын болгаш кызыл-тасты чип каптар апарганнар.

Ынчап баарга штаттың чазаа чааннарны тутказ, садар деп айтышкын үндүрген. Ынчалза-даа оларны садып алыр кижилер база чок болган: бир чаанны чемгерер дээр болза, ай санында-ла 800 рупий-акша херек болгай.

ЧЕР ШИМЧЭЭР ЧАДАВАС

ТОКИО. Японияга удавас, келир үеде, күштүг чер шимчээшкини бооп чадавас. Оон төвү Кавасакиге (Канагава префектурада) турун болур деп санап турар. Чер шимчээшкинин баш бурунгаар шинчилеп, илередириниң япон чөвүлели ындыг, түүнел кылган. Кавасакиде чамдык черлериниң деңнели сөөлгү дөрт чыл иштинде 4,7 сантиметр бедий берген. Ону чер шимчээшкинин баш удур көргүзер демдектериниң бирээзи кылдыр көрүп турар.

ОРТУЛУКТАРДА АРТКАН

ЛУСАКА. Эрткен чылдың декабрь айда Африкада эң улуг дээн Замбези хемде плотинаны дуглаан соонда, суг хөөлбээ ол чоок-кавыга долуп эгелээн. Суг хөөлбээ турар черниң чонунуң ортузунга тайылбыр ажылы кылза-даа, олар боттарының чурттап чаңыккан черлеринге суг кажан-даа четпес деп идегээш, көжүп чоруурундан шуут ойталап турганнар. Замбези хемниң суу хүн санында-ла ийи метр тереңнээр болганда, олар бир-ле эртен оттуп кээрге, бичин ортулукчугаштарда артканын көргеш, мөгүдей бээрлер. Ынчангаш оларны тускай дузалал бөлүктери тыпкаш, хемелерге болгаш азы вертолёттарга олурткаш, айыл чок черлерже көжүрүп, чоруп турар.

(СЭТА).

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ЧЕХОСЛОВАКИЯ. Машина тудуунун В. И. Ленин аттыг «Шкода» комбинадында чаа будуштуг электровозаттарның баштайгы хевирин ажылдадып шенээр кылдыр белеткээн (чурукта). Оон хеделдирикчизи 10,8 муң ат күштүг. Шакта 200 километр чоруур дүргеледлиг. Электровозту Совет Эвилелиниң чагыын ёзугаар тудуп тургускан. Локомотивтиң башкарылга системазын бүрүн автоматчыткан, машинистиң кабинезинда диспетчер радиотелефону бар. Даңчыдылга удазынарындан электри күүнүн бээриндан хамаарыгга чокка ажылдаар тускай электри тормозтары-биле дериттингеи электровозтуң чугула база бир чаа бүдүжү болган.

ЧТК—СЭТА-ның фотозу.

Ниити-европа чөвүлел хуралында

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Европага айыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың ийги үе-чадазының ажылы ажыл-херекчи ёзу-биле эртип турар.

Улустарның деңгэ эргезинин болгаш боттарының салым-хуузун тускайлаң шиитпирлээр эргезинин дугайында принципти хүлээп көөрүн бүрүткээринге шаптыктап турган бергелерни эткен неделяда узуткаан. Принциптиң дугуруштунган бижимелин бүрүткээн. Хельсинкиге ажылдап кылган сүмелериниң даңзызынга эң сөөлгү үүл болур ужурлуг принциптиң — күрүнелериниң кады ажылдажылгазының кол-кол негелдерин чугаалажып көрүп турар. КНО-ның Уставының сорулгаларынга болгаш принциптериниге база чөвүлел хуралдың кол политиктиг документизиниң негелдерингe чөрүштүр чепсектиг күштерни ажыглаарын болдурбазының дугайында чугула үүлдерни база айтып, бүрүткээн.

Чөвүлел хуралдың киржикчизи чурттарның үлетүүр талазы-биле кады ажылдажылгазының тодаргай хевирлериниң дугайында бижимел үүлдерин ажылдап, кылыры дооскан.

Хүн айтырының дөрткү үүлү — чөвүлел хуралдың соонда кылыр базымнар дугайында документини дугуржуру база чедишкининг буруңгаарлап турар.

Чөвүлел хуралдың Хельсинкиге болур үшкү, түүнел үе-чадазын белеткээринге хамаарышкан айтырыгларны чугаалажып көөр ажылын бөлүүн тургузар дугайында саналды Швециянның төлээлери башкарылга комителиниң хуралынга киргген. ССРЭ-ниң, ажы-дунма социалистиг чурттарның болгаш өске-даа элээн каш чурттарының төлээлери ол саналды деткээннер.

Айыыл чок чорук Чөвүлелинде

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Эрткен четвергте хүнүүн ийги чартыында КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң хуралы ажыттынган. Ында Кипрде байдалды чугаалажып көрүп турар. Ол ортулукта байдалдың база катап нарыыдааны-биле холбаштыр Киприң чазааның негелдезин ёзугаар ол айтырыгны дүргеи шиитпирлээри-биле тургускан.

КНО-да Киприң төлээлекчизи Г. Клиридис бир дугаарында сөс ап, чуве чугаалааш, Кипрге онзаланчак тускай күрүнеги тургузары-биле турк общинаның удуртукчуларының кылган чаңгыс талалыг базымы КНО-нуң резолюциязын эң-не каржызы-биле үрээн чорук болуруун айткан.

ФКП Политбюрозунуң медеглели

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияның Коммунистиг партиязының Политбюрозунуң эъчеглиг хуралынга чуртта байдалдың дугайын чугаалажын көргөн. Ажылы чоннар, оларның өг-бүлелери, чурттуң бүгү улузу дыка берге байдалдарга таваржып турарын «Юманите» солунда парлаан медеглелде ФКП-ниң Политбюрозу демдеглээн.

ФКП-ниң Политбюрозу француз ниитилелдиң таваржып турар кризизиниң улам ханыыланын айыткаш, мындыг таварылгада ажылчы чоннар демиселден кажан-даа ойталавас дээрзин медеглээн. Ындыг демисел Францияда бүгү талазы-биле калбарып турар болгаш партияның организациялары боттарының ажылын идепкейжидип турар деп, медеглелде демдеглээн.

ЧУГУЛА ШИИТПИР

МЕХИКО. (СЭТА). Чилиде шериг хунтазының үүлгедиишкиннерин истеп, хынаар талазы-биле делегей комиссиязының үшкү сессиязы ажылын аңаа дооскан. Ол сессия киирип келген документилерге болгаш херечилер өчүктеринге үндезилээш, хунтаны буруу шеварынче, КНО-нуң болгаш делегейниң өске-даа организацияларының, а ол ышкаш Чилиге демократтыг эргелерни катап тургузарының төлөө черлериниң шугуму-биле күжениишкиннерни углап-баштаарынче угланган чугула шиитпирлерни хүлээн алган.

Чаа чазак

БАНГКОК. (СЭТА). Таиландының премьер-министри, демократтыг партиязының удуртукчузу, мызыгуур салгакчызы Сени Прамоттуң тургусканы чурттуң чаа каттышкан чазааның составын ында чарлаан. Социал-аграр партиязының башты Самете Плеемпонгсам премьер-министриниң оралакчызы болгаш сан министри, демократтыг партияның төлөлекчизи Бичай Раттакул — даштыкы херектер министри болган.

Пумипон Адульядет хаанның бодылаанын сл чаа чазактың составында шиитизи-биле 5 кижи киргеи болгаш оларның 18-и демократтыг партияны, 3-ү — социал-аграр партияны төлөлээн, 9-у хамаарышпас кижилер боон турар.

ЧААГАИ ЧЫЛДАР АЛДАР-АДЫ ЧАИЫННАЛДЫР МӨҢГЕЖИРЭЭР

30 Дайын чылдарының ыры

ОТЧУГАШ

Сөзү М. ИСАКОВСКИЙНИИ.

Музыка М. БЛАНТЕРНИИ.

Дайындыва чалыы ур:
Дайынчыны үдээн.
Чадазының баскыжынга
Чарлып тура душкан.

Туман өттүр барааны
Оолга көстүп чорда,
Душтуу кыстың көзенээнде
Отчугаш хып турган.

Алдарлыг фронтучу оол
Аныяк кыска душкан.
Каза-даа базарга ажы-ле,
Кайда-даа өөрү-ле.

Ынчалза-даа чалыы оол
Ынак черин утпаан.
«Ой, чассыг кара, кайда чор сен?
Отчугажым, кай сен?».

Ырак черде чассыг сарыы
Чагаажыгаш бижээн.
Ындыныалган ынакшылы
Чалбыыш от дег кыскан.

Бодалында күзел-соруу
Болчаанда дег болур.
Алдын ышкаш отчугажы
Ара черде өшпес.

Таалынчыг чассыг состуг
Чаагай күзел бүргээн.
Чагаажыктың номчуп көргеш,
Дайынчы эр өөрээн.

Советтиг Төрээн чурт дээш,
Алдын отчугаш дээш,
Сойлуктарны дидим оол
Алдарлыг тиилеп тур!

УКРАИН ӨҢНҮҮМГЕ

Чаңнык дег ок саарлып бадып,
Частыр бомба улуп-мөөреп,
Кызыг кый чок турар өйде
Кызыл Шериг одуруунга,
Даңгыракты берип тура
Таныштывыс — уттушпаан бис.

Гвардейжи кызыл тукту
Кырывыска бедик туткаш,
Дубно, Ровно, суурларны
Тулчуушкунга хоставтывыс.
Шинель өттүр төгүлген хан
Шириктиве синип турда,
Хөйленинни ора тырткаш,
Хөлчок камныг шарып бердиң.
Шак оон тургаш, база катал
Шаап халдап кирипчик бис...
Холга чепсек тудуп алгаш,
Хосталгавыс камгалаан бис,
Ажыл-ишке чүрттү каастап,
Аас-кежиин быжыглаан бис.
Чаалыг өйде төрүттүнген,
Тайбың өйде каннаттынган,
Өнүктеринің пайыралын
Өжүр базар күчү турбас!
Өртемчейиин күргаг черин
Өртедиптер халап турбас!

Олег СУВАКПИТ.

ДАЙЫНЧЫ ЫРЛАР

Дайынчы ырлар оңгуларга төрүттүнгеш,
Даарта хүннүң өөрүшкүзүн чарлап чораан.
Өскүс калган бичиилерни оожургадыр
Өпей ыр боop, күзел-соруун деткип чораан.

Дайынчы ырлар оолдары өлген өлерден
Даржыктыг дег карак чажын негеп келир.
Оолдарын оскунганнар караан чоткаш,
Ондаар туржук, ырны ырлап кадыгланыр.

Дайынчы ырлар Төрээн чүртү алдаржыткан
Тайбың чоллуң тугун бедик көдүрүп каан.
Амгы салгал билзин дээнзиг, чаңгыланган,
Ада-чуртка ынак боорун чагып сургаан.

Дайынчы ырлар чону дигеш тулчуп чораан
Далдарал чок шеригдер дег, өлүм билбес.
Тайбын өйде дээрде кыпкан сылдыстар дег,
Дайынчы ырлар мөңге чүрттап артып калыр!

Монгуш ДОРЖУ.

КАПИТАН ГАСТЕЛЛО

Эрес-дидям, чалданыш чок тулчуп чораан
Эзир куш дег маадырывыс Гастеллога
Эки созум дээжизиннен кожуп турган,
Эчис мөңге турасказалды болдурайн.
Гастеллонуң маадыр соруун эдергеннер
Калбак делгем улуг чүртта кайы көвей.
Шыныг херек — хосталга дээш улам эрес
Шынгыы-түрүүт, кадыг, дошкун тулчуп турлар.
Аныяк маадыр хартыгавыс Гастелло
Аравыста көзүлбейн тур.
Ынчалза-даа
Ава болган ынак чүртта адыгсураа
Алдын-биле сиилиттинген, уттундурбас.

Салчак ТАМБА.

Республиканың хөгжүм-шин театрының репертуарында Адачүрттүң Улуг дайынының чылдарында совет улустуң эрес-маадырлыг чоруунуң дугайында тоожун турар шиилер хөй. Соолгу чылдарда бизин Л. Леоновтуң «Диргелиишкин», А. Макаеноктуң «Шиитке», Н. Анкиловтуң «Солдаттың кадайы», Б. Васильевтиң «Мында даң хаяазы ыржым» деп шиилерни тургузуп, көрүкчүлерге бараалтаткан.

ЧУРУКТА: Б. Васильевтиң «Мында даң хаяазы ыржым» деп шиизиннен көргүзүг. Сержант Кирянова (Р. Серен-оол), биче сержант Асимина (Т. Саая) болган старшина Васков (К. Тагаланов).

Л. КОТОВТУҢ фотозу.

„ОТЧУГАШ“, ӨӨСКҮ-ЛЕ!

Клуб. Оон улуг ереэлиниң ортузунга он ажыг столду улаштыр салгаш, аъш-чемниң дээжизин делгеп каан. Барык-ла чүс чыгыы кижи аңаа шайлап, аразында чугаалажып орган. Улустуң каас-шиник кеттингени, ханаларда аскан чуруктар, плакаттар болгаш үлегер домактар байырлал шинчизин киирип турган. Кызылдың башкы училищезинин 2 «а» курузунуң сургуулдарының «Отчугажы» ынчаар эгелээн.

«Отчугаш» — училищенин сургуулдарының ажык чугаа кылыр чыыжы. Аңаа аяк шайны аартап, аштаныл-чемненип каап, хөөрежир, чугаалажыр. Оюн-тоглаа, ыры-шоор кижини чайгаар-ла хаара тудуп кээр. Ындыг «Отчугаштарга» театр, кино, өртем, спорт, чугаал, кижизидилге болгаш аныяктар айтырыглары чергелиг үүлдерни чугаалажыры, аалчыларны чалаары сургуулдарның эки чаңчылы апарган. Оларның бир «Отчугажынга» киржир аас-кежик меңзэ баз таварышты.

— Уруглар чугаалынга турасказаткан «Хүн кезээде хүннеп турзун!» дээр «Отчугаштың» ажыдарын чөпшээреп көрүнер—деп, курстуң активчизи Хертек Чечек чарлаптарга, сургуулдар оон-моон дараалаштыр туруп кээп, чалаткан чугаалчыларны чыыштың киржикчилеринге адыш часаашкынының адаа-биле таныштырып эгеледи:

— Тываның шулук чугаалының үндезилекчилериниң бирээзи Юрий Шойдакович Күнзегеш бистиң чалаанывыс ёзугаар мында моорлап келген.

— Аныяк чугаалчыларның төлээзи Экер-оол Түлүшович Кечил-оол база мында.

— Училищениң бүгү курстарының болгаш бөлүктериниң төлээлериниң «Отчугаштa» киржип турары өөрүнчүг...

Анайларым ийи
Артында-ла ийис.
Дөмейлери аажок:
Дөңгүр-дөңгүр, көк-көк.

«Отчугашка» келген чугаалчыларның уруглар дугайында шулуктерин сургуулдарның боттарының өмчүп турары ол. Наталья Дармажаа, Таисия Ооржак, Сат Оюумаа, Люда Сарыглар дээш, он ажыг кыстар шулуктерни чыыштын киржикчилеринге бараалгаткан.

Аяк божуй бээрге-ле, шайны кудуп, соннеп-ле турган. Сургуулдарның шулук номчуурун сонуургап, чугаалажып олурувуста, хөгжүм үнү чиртинейни-ле берди. «Ховаганнар», «Чечектерим», «Чаштардыр бис» болгаш оон-даа өске ырлар таалынчыг чаңгыланып турду. Дыннап орган улус бизин ыраажыларга болганчокла каттыжа бээр.

Училищеде хөгжүм башкызы Монгуш Кертик-оол бо сургуулдарны уран чүүлге ыланла хандыкшыдып шыдаан. Юрий Монгуштуң контрабас, Тамара Сарыгларның баян, Галя Ооржактың мандолина, Рита Ховалыгның дагжаар хереклелдер ойнап турарындан болгаш ыраажыларның үнүн таарыштырганындан ол чедишкин илдеп болду.

Боттарының чогаатган шулуктерин болгаш ырларын өске улустуң күүседеги-биле дыннаары чугаалчыларга өөрүнчүг болгаш сонуургаңчыг болганы чугаажок. Ынчангаш олар чогаадыкчы үүлезинин, моон сонгааргы соруглазының дугайын оларга харам чокка чугаалап, шулуктерин номчуп берип турганнар.

«Отчугашты» организастаарыны-ла белен эвес. Аңаа арга-дуржулга, коллективтиг күш болгаш күзел херек. Белеткел ажылы эрте эгелээн тудум-на, «Отчугаш» шынарлыг болур. Чижээлээрге, «Хүн кезээде хүннеп турзун!» дээр чыыштың эрттиринге айдан эвээш эвес үе чарыгдаттынган. Херек материалдар чыып алыры, шулуктер доктаадыры, ыры өөренири, тускай чалалгалар белеткээри, уруглар чугаалын өөренири дээш, ажылла хей.

«Отчугаштың» сургуулдар боттары организастап турар, ынчалза-даа аңаа курстуң удуртукчу башкызы Капый Санаевна Чымбанын киирген үлүү улуг дээрзин демдеглээри чугула. Хоочун башкы бо талазы-биле мергежээн кижилерниң бирээзи апарган болгаш арга-дужулгазын кым-биле-даа үлежириннен чажам дивес. Черле ынчаш, «Отчугаштын» эгезин он ажыг чыл мурнунда ол салган дээр болза, шынаа-ла чазыг болбас. Бо улуг кижизидикчи утка-шынарлыг болгаш ажыктыг чыышты эрттирери ам ында чаңчыл апарган. Училище чангыс өөредилге чылында бизин үжен хире «Отчугашты» организастаптар.

«Отчугаштың» өске-даа өөредилге болгаш бүдүрүлге черлеринге, школаларга болгаш комсомол организацияларына утка-шынарлыг, солун кылдыр организастаары ажыктыг.

Ч. КАРА-КҮСКЕ.

Идеологиялыг

Чаа-Хөлде «Билиг» иниитилелиниң эге организациязының лекторлары чоннуң ортузунга солун лекция, беседаларны номчуп турар. Номчуттунуп турар лекцияларның темалары аңгы-аңгы болгаш солун.

Лекторлар В. Китайкин, В. Кызыл-оол, А. Кошкарова болгаш өскелер-даа опаашкан хөрээнге ак сеткилдиг, харыысалгалыг болуп турар.

К. БИЧЕ-ООЛ.

Бөгүн «Тувинская правда»

СЭКП ТК-ның Политбюрозунда, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунда, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиндe. Совет-англи чугаалажышкыннарының түңнелдериниң дугайы.

Бөгүн — Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнү. Бо төөгүлүг хүннүң дугайында СЭТА-ның хөй санныг материалдары болгаш бистиң республикадан медээлер чугаалап турар.

«Дайынчы алдар». Темалыг арынның тускай үндүрүлгези.

«Клуб болгаш бүдүрүлге чери». Тараажыларга, малчыннарга. Тээлиниң район культура бажыңының улуг методизиниң чүүлү.

«Шериг музыказының оркестри». Ю. Танхилевичиниң корреспонденциязы.

«Ындыг маргылдаалар боттуг бе?». Корреспондент В. Локоновтуң **«Эң изиг ай»** деп фильм дугайында чүүлү.

Чурт иштинден, даштыкыдан медээлер, спортчу болуушкуннар дугайында дыннадыглар.

Телевидение

ФЕВРАЛЬ 23-ТЕ

МОСКВАДАН

9.00—Дамчыдылгалар программазы.
9.05—**«Фронтучулар, орденнериңер каданар!».** Аныяктарының дайын киржикчилери-биле ужуражылгазы.
10.00—**«Бөгүн — Совет Армияның, Шериг-Далай Флодунуң Хүнү».** Чепсектиг Күштериниң кол штабының начальниги, ССРЭ-ниң Камгалал Министриниң бирги оралакчызы В. Г. Куликов-биле беседа.
10.15—**«Хостуг шакта».** Совет Армияның дайынчыларына музыкалыг программа. Өңнүг.
11.40—11.50—Чапсар.
11.50—Медээлер.
12.00—**«Совет Эвилелинге бараан боop тур мен!»** Өңнүг.
13.00—**«Музыкалыг киоск».**
13.30—Уруглар, **«Корабльте парустуң херээ чүл?»**
13.40—**«Цирк — аачыларгa».** Фильм-концерт. Өңнүг.
14.40—**«Делегей панорамазы».**
15.10—**«Кино аян-чоруктарының клуву».** Өңнүг.
16.10—**«Кызыгааржы мен».** Уран-чечен фильм.
17.30—**«Ye».** Информастыг программа.
18.00—18.10—Чапсар.
18.10—Литературлуг беседа: **«Дайынчылар эрткен хүннерин сактып тур».** Дамчыдылганы шулукчу А. Сурков эрттирер.
19.05 — **«Солдаттың ачазы».** Уран-чечен фильм.
20.35—**«Останкинода байырлыг кежээ». «Бистиң дайынчы ырывыс».** Өңнүг.
22.20—**«Поэзия». «Амгы хүннер, келир үе дээш».** Литературлуг композиция. Өңнүг.
22.50—23.00—Чапсар.
23.00—23.35—**«Ye».** Информастыг программа.

ФЕВРАЛЬ 24-ТЕ

МОСКВАДАН

9.00—Дамчыдылгалар программазы.
9.05—**«Тиилелгениң 30 чыл оюнга».** Документалдыг фильмнер программазы: 1. **«Смоленск тулчуушкуну».** 2. Киножурнал. **«Бистиң булаңувус».**
9.35—РСФСР-ниң улустуг коллективтериниң телефестивалы. **«Эргырон»** деп чукот-эскимос ансамбльдиң концерти. Өңнүг.
10.10—**«Бойдус-биле танышып тур бис».**
10.25—М. Лермонтов — **«Одоевскийниң альбому».**
11.10—**«Бистиң садывыс».** Өңнүг.

КЫЗЫЛДАН

11.40—Киножурнал.

МОСКВАДАН

11.50—Медээлер.
12.00—**«Одаг».**
12.30—**«И. В. Ильинский, О. М. Зощенко».** Фильм-концерттиң баштайгы көргүзүү.
13.35—Спортчу программа: 1. Конькиге делегей чемпионады. Херээженнер. Нидерландыдан дамчыдылга. 2. Дошка мотоциклдиг чарышка делегей чемпионады. **«Динамо»** стадиондан дамчыдылга. Өңнүг.
14.35—Совет ырлар концерти.
15.20—**«Беш чылды—хуусаа бетинде!»** Дамчыдылгага СЭКП Свердловск обкомунуң бирги секретары Я.П. Рябов киржир.
16.10—В. Круговойтуң **«Улуг мастер»** деп шиизиниң баштайгы көргүзүү.
17.30—**«Ye».** Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.00—Телемедээлер (орус дылга).
18.10—Уруглар. Мультфильм.
18.20—**«КАИ-ниң экраны».**
18.50—Телемедээлер.
19.05—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

19.15—Спортчу программа. Өңнүг.

КЫЗЫЛДАН

20.15—**Чугаалажыг».** Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

20.45—**«Беш чылды—хуусаа бетинде!»**

КЫЗЫЛДАН

21.30—Л. Гаврилова — **«Аңчы-Кара биле Аңгыр-Чечек».** Тываның хөгжүм-шин театрының шиизи.

МОСКВАДАН

23.00—23.30—**«Ye».** Информастыг программа.

Редакторнуң оралакчызы М. Н. СМИРНОВА.

Новелла

КЫЗЫЛ ЧЕЧЕК

Хадыңнарлыг алаактың аяны. Ак платьелерлиг, шилгедек сыныг, кудазынче дегеринген кыстар ышкаш, хадыңнар оожум хаттың аайыбиле шиилеп чайгаңылады. Чаптанчыг аажы-чаңныг, чаа-ла школа назыны чедип турар уругларны сагындырар чаш хадыңнар хүнче узап өөрин күзээнзиг, база-ла сыгаларың сагланнадып, ногаан торгу дег арыылчыгаштарын хөлбеннедир чайды. Оларның аразында тавыландыр сынгылаан, кандыг-ла бир айыыл-халаптан бертик-бежел боop арткан кижилер ышкаш, чоон хадыңнарның адакы будуктары амыдыралче күзелчүткүлүн илередип, чаа үннар боop өскен болду. Аяңның ногаан шыгында өг орну хире онгарлар сорбулар ышкаш ында-мында кестүп чыткылады.

Чырык черге төрүттүнген чылымда чаңнык-диңминин, чалбыыш оттун, дарызыг ыштың бүргеп турган булуну бодур ийин. Оттуг чылдарның ол халавы турбаан болза, шак бо эргим девискээрге та чеже иелер мээң-биле чажыт орланшоваа оларны, ай-хүн шырайлыг, алдын чаштыг кыстарны өлчейлиг өртемчейге хайырлаар турду ыйнаан!

Сорбуландыр бүдүп, өөт-сиген-биле шыптынган оңгарның эринде олур мен. Кайгамчыкла чүве-дир аа! Чырык өртемчейге, алдын хүн адаанга амыдырап чүрттаксанчыы ол хире-дир ийин. Чечектиң чиңге сывының, оон өзүмүнүң күжүнге эннешки дег чүве чок ышкажыл, амыдыралдың соруу ында сиген боop, өлче көрүп-ле олур мен.

Мээң ырак Тываның алаактарында ышкаш, өлеп сиген-биле шыптынган чер. Мурнумда дадарыш эдээн каска борт черже халыптала берген чыдыр. Фашист солдаттың бөргү. Оон салдырын күрт, кымыскаяк хээп каапкан, дыыштыр каткаш, көгертир дүдүй берген хензиг хөм соргаа бар. Даттыг борттүң тейинде часпас адыгжының огунуң изи кадыг демирни тавыландыр чара шаап кире берген. Хайлыг дайзынның борттүнүн халыштап алган дүмбей карацгы черинде оът-сиген өлүгленип, саргартыр ирий бергени илден. Үгле өк изиниң ойбак чериндeн хүннүң хереги оон иштин чыдыы, оон чаъс суу хөрэүнче дүжүп турарын ол үттен сынмардажып үнген ногаан сигеннер, оон ортузунда кызыл чечек сөглеп турду.

Өскениң черинге борттүт бажын бөргү-биле оскунган дайзының дугайында кылыым хайнытып келгеш, беш адыр кызыл сылдыс ышкаш чечекти сыкпайн, каска борттү көдүргеш, оңгарның кыдыынче шывадаптарымга, ол дашка дегеш чарлы берди: тайбың черимниң изиг дерингe ирип, чыдааны-ла ол боop оң. Бачыттыг борттүң адаанга чыткан оът-сиген хөндүрүп, арыг агаар тынып, чоргаар, кызыл чечектиң сывы узап келген ышкаш болду.

Кызыл чечек. Совет черниң ыдыкпылдыг үнүжү-дүр сен. Бо шөлге Төрээн чурту дээш маадырлыы-биле демисежип турган совет солдаттарның арыг кызыл ханы, амыдыралдың сүлде-сүнезини болуп кып-кызыл чечек кылдыр хуулган-даа ышкаш. Аяс дээр адаанга, ава черимдeн дазылданып, алдын хүнче өзүмүнүү улам хер-ле, кызыл чечек!

В. СЕРЕН-ООЛ.

СОНУУРГАКТАРГА БУЛУҢ

УЛУГ ИДИК

● **БЕРЛИН.** Дембейн деп бичин хоорайда (Лейпциг округ) музей орта-даа эвес, эллепейлиг идиктиң эдилекчизи болган. Оон хончузунуң узуну 3 метр 70 см, а улдунуңуң узуну—1 м. 9 см боop турар. Ол кончуг улуг идикти хоорайның идик даараакчылар эвилелиниң тургустунган хүнүнден бээр 600 чыл оюнга алдар кылдыр 1925 чылда ол черниң алды мастерлери быжып, даараан чүве-дир. Олар идиктиң чүгле хончузунга безин он инек кежин, ону улдурарынга 92 килограмм хөмүү хереглээн деп турар.

50 сантиметр диаметрлиг шпор-биле каастаттынган ындыг сапык 12 метр хире узун кижиниң будунга тааржып болур ийик.

КАЙМ, КОЙГУН, МАНАЙ ҚААВЫТ!

● **ВАРШАВА.** Лазенковтуң чазаглыг оруу—бо үениң дүрген чоруур автомобильдериниң эртер каалама оруу. Ол оруктап машиналар даады-ла шакта 80—100 километр дүрегни-биле маңнажып турар.

Чоокта чаа аңаа коргунчуг «озал-ондак» болгеи. Автомашиналарның бирээзиниң дугуюнуң алдынче хеп-хенертен койгун кире халаан. Найысылалдың төвүнге оон канчан, чүге чедип келгени кымгаа билдинмес. Арга иштиниң ол амытаны автомобильлериниң угаан-кудун үндүрген, оон кадында, коданның соондан, та кайыын келген чүвелер, ийи ыт кара маң-биле эшкеддип олурган дивес силер бе! Дүрген чоруктуң чазаглыг оруунга автомобильдер шинчээшкини эдээн каш минута иштинде доктаап, мыгыртажы берген. Кайгап-хараан чолаачылар, машина иштиндeн үне халышкаан, майтак даваның соонче көрүп: «Каям, койгун, манай каавыт, сеня шинме!»—дижип, алгыржыпканнар.

ХОВАР ДЭЭН ОЛЧА

● **МЕХИКО.** Мексикада чүрттүң чүүл-бүрү черлериндe хөмдүрген эгээртинмес эртине, шыгжаг базыыктар дугайында, антектериниң болгаш испан колонизаторларының чажырган шыгжагларының дугайында тоолчуругу дамчыыр чугаалар ам-даа хөй. Ол чугааларның чамдыызы бадыткаттынып-даа турар.

Чүрттүң соңгу-чөөн талазынга эртемден Родриго Андрадеге баштаткан археология экспедициязының беш ай иштинде шинчалеп, чорудуп келген дилээшкиннери бо айның 7-де чаа доозулган. Окампо хоорай чоогундан 320 муң долларга үнеледип турар шыгжаг тывылган. Ол эртине-байлакты испаннарның Мексиканы колония кылдыр эжелеп ап тургаанының эге үезиндe шыгжаанган болган.

Ол хире ховар дээн олчаажых дугайында медээ чүрт иштиняң чонуңуң ёзулуг-ла «халыыдаашкынын» өскүткен. Окампоже ара-албаты чон сөктүп чорупкан. Тывылган эртинe байлакты камгалаары-биле шериг кезектерин болгаш шагдаа отрядтарын ынаар аъткарган, олар каскан черниң девискээрин ыяк кылдыр бүзээлепкен.

Шыгжаан чүүлдер аразында улуг өртектиг алдын, мөңгүн чүүлдер, чоостар-даа бар болгулаан.

ЭЭДЕРГЕИ АЛЗАТПАЙЛАРГА ДУЗА КЫЛДЫР

● **ТОКИО.** Таксиге олуруп чораан кижилер барык кезээдeле бачым, далаш болур, ынчангаш тудуп чораан чүвезин машина иштинге даады-ла уттуп каапкаш баар. Токионуң транспорт компанияларының эрткен чылын организастааны ынчаар аттынып калган чүүлдер бюрозунга чолаачылар ай санында-ла 3000 ажыг чүүлдерни эккеп дужаан турар. Эдерей пассажирниң бодунуң чугула чүвезин азы үнелиг чүүлүп каапкаш барган машинаазын уктап, сураглаан дыка хөй кижилер аңаа хүн бүрүде барып турар. Ынчанмыже, иланцтыя, улуг-улуг такси-мотор компанияларының 20 ажыг муң машиналары болгаш 18 муң хуу таксилер чоруп турар Токиога ындыг пассажирлерге дуза чедирери кончуг берге: ынча машиналарының кайызын ол дээр ону!

Уттуучал пассажирниң бодунуң олурган машиназын дүрнынның эге үезиндe шыгжаанган тып алырынга дузалаар дээш, Японияның найысылалының транспорт бюрозунуң шинтпирин ёзугаар хоорайда бүгү таксилер эжиниң аксында тус-тус дугаарлаарлыг чоруп турар. Машина хаалгазында улуг саннар-биле бижээн индекс болгаш үш оранныг сан пассажирлерге шагдаа черинин берген дугаарларына бодаарга, оон дээре, уттундурбас боop турарын хынаала көргүскен.

ЧААН БИЛЕ ШАГДАА

● **ДЕЛИ.** Тамилнаду штатта Индияның Нагеркойл деп бичин хоорайынга ындыг таварылга болган. Ажыл кылыр дээн бир кырган чаан бодунуң сүрүкчүзүнге үдедип алгаш, кудумчуган базын орган. Оларның соондан эмге-хаяажок бичин оолдар сонуургап, эдерип маңнашкан чораан. Оларның бирээзи кокос деп үнүш тооруун чаанче октапкан. Чаан тура душкеш, оолчугашче чиге кайгай берген. Ону чоогундан көрүп турган бир шагдаа кижи айыылзынган, оолдарга болчуп чеде берген. Шагдаанның ижин-хөрээн билбээн чаан, чүзү боор ийик, узун думчуу-биле ону ораай щапкаш, бедидир көдүрүпкен. Шагдаанны дыха шыырак силгин чоруй, чаан бодунуң коргун девидээн сүрүкчүзүнүң дужаалын ёзугаар черге аяар салып каан. Оон соонда чаан чыылганнарже сагыш-даа салбайн, улам ыңай базып чорупкан. Шагдаа эдээн девидеп корткан, а демги оол ында коргун, сүртээн улуг кижилерден-кеземче алган: чаан —буянныг чааш, чаагай сеткилдиг амытан, ынчанмыже болун хомудадыпкан кижини ол черле өршээвес.

(СЭТА).

«Танк ышкаш хевир сынныг, даглар үжү Тева-Хая». С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотоэтюду.

АГААР

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бүгүн республикага булуттаар, быскан хар чаар. Мурнуу-барыын чүк угланыышкынныг хат кошкаандан ой-тавыңга чедер. Агаарның температуразы даглыг черлерге 9-14, өскелеринге 17-22 градус соок болур.

Кызылга шокар булуттаар, хар чагбас. Янзы-бүрү угланыышкынныг хат кошкак. Агаарның температуразы 20-22 градус соор.

кинотеатрларда

ФЕВРАЛЬ 23-ТЕ

«НАҢЫРАЛ»: **«Ковпак дугайында чугаа».** Бирги фильм. **«Кыйгы»** 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.10, **«Киев дээш тулчуушкун»** (Биче залга) 13.40, 15.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыынды 10.10, **«Черниң, дээрниң ужуралдары»** 11.40, 13.10, **«Офицерлер»** 14.40, **«Сөөлгү ужуражыышкын»** 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Мында даң хаяазы ыржым»** (2 серизы кады) 11.00, 16.50, **«Эң изиг ай»** (2 серизы кады) 14.20, 20.10 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Олча-омактыг бол»** 10.30, 12.10, 13.50, 16.30, 18.10, **«Маадырлыг чорук дугайында сактыышкын»** 15.30, **«Дириглер болгаш өлүглер»** (2 серизы кады) 20.00 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИКА» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА: **«Хүаер солдат»** 12.00, **«Эмчи чалалыцар бе?»** 16.00, 18.00 шактарда.

ФЕВРАЛЬ 24-ТЕ

«НАҢЫРАЛ»: **«Оожум Дон»** (1-ги серизы) 9.20, 11.20, 13.20, 17.20, 19.20, 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Киночыынды № 10».** 9.35, **«Лас-кежиктиг «Шукланың» командири»** 11.05, 15.20, **«Ковпак дугайында чугаа».** Бирги фильм **«Кыйгы»** 12.55, 18.35, 21.00, **«Киев дээш тулчуушкун»** 17.25 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Сөөлгү ужуражылга»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Бичин командир»** 14.00, **«Эң изиг ай»** (2 серизы кады) 15.30, 18.20, 20.50 шактарда

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА: **«Частыышкын»** 18.00, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24—63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжы амыдырал киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, кедээ ажылагый киллизиниң 21-47, үлетпүр киллизиниң 22-64, чаагай киллизиниң 41-27, информация база совет тургузуг киллизиниң 20-60, бухгалтериянның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда телефонче долгаар.

Тываның АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле өргелелиниң типографиязы, (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1).

Тиражы 16455. ЧАГЫГ № 113.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

ТС—00290.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 47 (9731) | 1975 чылдың февраль 25, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кап.

ТЫВА АССР-ГЕ КЫЗЫЛ РАЙОННУ ТУРГУЗАР ДУГАЙЫНДА

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң

ЧАРЛЫЫ

Киирген картада айыткан Кызыл хоорайның чоок кавызының, Танды болгаш Улуг-Хем районнарының чамдык девискээрлериндеи Кызыл районну Каа-Хем суур төптүг кылдыр тургузар дугайында Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаалын бадылаар.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. ЯСНОВ.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Х. НЕШКОВ.

МОСКВА, 1975 чылдың февраль 21.

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

Кыйгырыгны деткээн

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнде бээр 105 чыл болур оюнга турааскаал болдурган Коммунистиг субботникти апрель 19-та эрттирер дээн москвачыларның кыйгырыын бүгү чурттуң бүдүрүлге коллективтери деткип турар. СЭТА-ның корреспондентилериниң дыннатканы болза:

БАКУ. Каспийниң нефтичилериниң аразындан москвачыларның инициативазын бир-ле дугаар Н. Нариманов аттыг нефтегаз тывыжының эргелелиниң ажыл-ишчилери деткээн. Анаа болган митингге «Кызыл субботада» хонукта тывыш онаалдазындан ажыр 100 тонна нефтини, 50 мүн кубометр газты тыварын шиитпирлээн. Өөрүмнеп казар чеченни, нефтегаз дамчыдылгаларын, эстакадаларны септээр талазы-биле улуг хемчээлдиг ажылданы жылыр деп шиитпирлээн.

Октябрь Революциязы аттыг Бакунуң вагон септээр заводунуң ажыл-ишчилери апрель 19-та беш цистернаны болгаш он алды эжеш демир дугуйларны септеп, он мүн рубль түүнүт продукцияны бээрги шиитпирлээннер.

КИШИНЕВ. В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнде бээр 105 чыл болур оюнга алдар болдурган коммунистиг субботникче апрель 19-та чаңгыс кижи ышкаш, шупту үнер, чартык чылдың планын май 9-ка чедир, а тоску беш чылдың доозукчу чылынын онаалдазын —Улуг Октябрьниң 58 чыл болур оюнда күүседир бис—деп Кишинёвтүң заводтарында болгаш фабрикаларында ажылдап турар депутаттар болүүнүң молдав найысылалдың бүгү ажылчы чоннарынга кыйгырымында ынчаар демдеглеп турар.

Кишинёвтүң эр, херээжен ажылчыннары апрель 19-та күш-ажылдың эң бедик бүдүрүкчүлүүн көргүзерин дагдынып, а орта ажылдан алган акшаны бүрүнү-биле доозукчу чылдың фондузунче шилчидерин шиитпирлеп алганнар.

Аъттаныпкан

КИЕВ. (СЭТА-ның корр). Киев-пассажирский деп демир-орук станциязынга «БАМ тудуунга!» деп сөстер чаңгыланып турган. Байкал-Амур магистралынче чоруп турар «Украинаның комсомолчузу» деп баштайгы шалыпчы тудуг отрядын киевчилериниң үдеп турганы ол.

Республиканың 300 хире төлээлекчилериниң аразында тудугжулар, монтажниктер, дашчылар, арматурщиктер, бызанчылар, каңнакчылар, электриктер, кран болгаш бульдозер башкарыкчылары бар. Олар Улькан деп демир-орук станциязын болгаш оон чоогунда суурну тудуп тургузарлар.

Отрядтың оолдары республиканың Кино бажыңынга Киевтиң аныяктары-биле ужурашкан. Украинаның комсомол ТК-зының бирги секретары Анатолий Корниенко УЛКСМ ТК-ның Кызыл тугун отрядка тывыскан. Республиканың төлээлекчилери ол улуг тудугга боттарының төлептиг үлүүн киирип, партияның болгаш улустуң бүзүрелин шынзыктырар дээрзинге долу бүзүрелди ол илергейлээн.

Чылдың төнчүзүнге чедир БАМ тудуунче Украинаның 1500 оолдары болгаш кыстары комсомолчу путевка-биле аъттанар.

ДАЙЫНЧЫ БОЛГАШ КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР

Совет улус кандыг-даа байырлалды күш-ажылчы чедишкиннер-биле уткуур чаагай чанчылдыг. Тиилелгенин 30 чылын күш-ажылчы белектер-биле уткуур, доозукчу чылды чедиишкинниг доозар, чартык чыл даалгаларын Тиилелге хүнүнге чедир күүседир дээш ажылчын, колхозчу бүрүзү бүгү улустуң социалистиг чарыжында эң идепкейлиг киржип эгелээн. Ийи-чаңгыс кижилериниң болгаш тус-тус коллективтериниң чаа-чаа эгелээшкиннери улам калбарган.

Ада-чурттуң Улуг дайынынга Совет Эвилелиниң тиилелгези делегейде баштайгы социалистиг күрүнеиин амыдыралчы артык күштүүн болгаш тиилеттирбезин бүзүрелдиг көргүскен. Ол тиилелгениң кол чаяакчызы — төөгүде бодунга деннежир түве чок эрес-маадырлыг чорукту кылган совет улус болган.

«1941—1945 чылларда Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улустуң Тиилелгезиниң 30 чыл оюнуң дугайында» СЭКП Төп Комитединиң чоокта чаа хүлээп алган доктаалы совет улустуң политиктиг улуг көдүрлүүшкүнүн хайныктырып, улам хей-ат киирген.

Тиилелгениң 30 чыл оюн күш-ажылчы чедишкиннер-биле уткууру — совет кижи бүрүзүнүң патриоттуг хүлээлгези. Ынчангаш бистиң республикавыстың ажылчы чоннары, комсомолчулары болгаш аныяктары Москваның комсомолчуларының «Бодумнуң болгаш дайынга амы-тынындан чарылган эжимниң үлүүн күүседир мен» деп эгелээшкинин дораан-на изин-биле деткип эгелээн. Ол ам улам массалыг апар чыдар.

Чижээлээрге, республика типографиязының комсомолчу-аныяктары «Бодумнуң болгаш Зоя Космодемьянскаяның үлүүн күүседир мен» деп девиз-биле ажылдап турар. Ынчаарга Кызылдың сүт заводунуң, Тожунуң септелге-тудуг участогунуң коллективтериниң ажылчыннары «Бодумнуң болгаш Михаил Бухтуевтиң үлүүн күүседир мен» деп лозун-биле ажылдап эгелээннер.

Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозтуң комсомолчу хойжузу Ондар Аяк-Хээ Москваның комсомолчуларының эгелээшкинин деткип, төрүүр 100 хойга онааштыр 110 хураган алыр хүлээлгезин эде көрүп, төрүүр 100 хойдан 115 хураганны алырын хүлээнип, дайынга амы-тынындан чарылган эжиниң үлүү кылдыр 18 хураганны доруктуруп өстүрерин шиитпирлээн.

Кызыл хоорайда ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады М. Сафронованың удурткан комсомолчу-аныяктарның шеверлекчилер бригадазы, Бай-Тайга районнуң Ээр-Хавак, Чөөн-Хемчик районнуң Дөргүн сүт-бараан фермаларының коллективтери чартык чыл планын май 9-та — Тиилелгениң 30 чыл оюнуң байырлалының хүнүнде күүседир дээш социалистиг чарышты улам калбарткан.

«Тыва кобальт» комбинаттың комсомолчулары Совет Эвилелиниң Маадыры Муса Джалильдиң үлүү дээш ай санында бир хүн ажылдаарын хүлээнгеннер. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың комсомолчу-аныяктарының беш бригадазы база ол эгелээшкинни деткип ажылдай берген.

Ол улуг эгелээшкин республиканың колхоз, совхозтарында база калбарып эгелээн.

«Фашистиг Германияны болгаш милитаристиг Японияны совет улустуң тиилээнинин делегейге төөгүлүг ужур-дузазын, делегей империализминиң кол согугжу күүнүн чылча шаварынга Совет Эвилелиниң болгаш оон Чепсектиг Күштериниң шиитпирлиг салыышкынын тайылбырлаар талазы-биле калбак политмассалыг ажылды улетпүр бүдүрүлгелеринге, тудугларга, албан болгаш өөредилге черлеринге, шериг кезектеринге, ажылчы чоннуң оргузунга калбартып чорударынга партия, совет, профэвилел, комсомол организациялары, идеология фронтузунун бүгү ажылдакчылары чугула рольду ойнаар ужурлуг» деп СЭКП ТК-ның доктаалында айыткан.

Ынчангаш фашистиг Германияны—империализмнин кол согугжу күүнүн чылча шаварынга Коммунистиг партияның удуртукчу ролюн, совет ниитилел тургузуунун мораль-политиктиг чаңгыс эвинин, Совет Эвилелиниң улустарының бузулбас акы-дунма пайыралының дугайында тайылбыр ажылын улам калбартыры чугула.

Ол ышкаш Ада-чурттуң Улуг дайынының фронтуларынга тыва эки турачыларның маадырлыг чоруунун дугайын, тыва араттарның Кызыл Шеригже чорудуп турган белектериниң, мал-маганының, акша-хөренгизиниң интернационалчы ужур-утказын кижи бүрүзүнге билдингир кылдыр тайылбырлаары эргежок чугула.

СЭКП обкомунун бюрозу, партия комитеттери Ада-чурттуң Улуг дайынынга Тиилелгениң 30 чылынга белеткелге холбаштыр кылып чорудар организастыг болгаш агитас-пропагандисчи хемчеглериниң планнарын чогаадып кылган. Ынчангаш оларны организастап эрттиреринге партия организацияларының эң идепкейлиг киржири чугула.

Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улустуң Тиилелгезиниң 30 чыл ою-биле холбаштырган бүгү пропаганда болгаш агитас-массалыг ажылдар СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин, 1975 чылдың — тоску беш чылдың сөөлгү чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде долдур болгаш ажыр күүседир дээш социалистиг хүлээлгелерни чедишкиннинг күүседиринче ажылчы чоннарны мобилизастаарынче угланган турар ужурлуг.

1975: БЕШ ЧЫЛДЫҢ ДООЗУКЧУ ЧЫЛЫ

КЫЗЫЛ СУББОТАГА

Дүүн, февраль 24-те Кызылдың сүт заводунуң ажыл-ишчилери хүндүскүнүң 12 шакта кызыл-булуңунга чыглып келдилер. Бо чылдың апрель 19-та Лениниң субботиктиг эрттирер дугайында Москва хоорайының бүдүрүлгелериниң февраль 20-деги эгелээшкинин деткип, шалыпчы ажылдаары-биле митингини эрттирип турары бо.

— Москва-Сортировочная депозунуң болгаш Москваның өске-даа бүдүрүлге коллективтериниң бо хүннердеги үлегерин эдерип, баштынчывыс В. И. Лениниң төрүттүгениниде бээр 105 чыл болур оюнга алдар кылдыр күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип, шалыпчы ажылдаарынче бүгү ажыл-ишчилеривисти кыйгырып тур мен. Лениниң Кызыл субботаның хүнүнде кайы хире хемчээлдиг ажылды бүдүрүп болурун саная көрген бис. Бригадирлер, звеньолар удуртукчулары канчаар бодап турарыл, саналын берзиннер — деп, заводта партия организациязының секретары Раиса Деменькова бир дугаарында чугаалады.

— Бис бо хүннерден эгелеп, мурнуку хүннериниде-даа каш дакпыр күжениишкиниг ажылдаар бис. Лениниң субботиктеге 7 тонна сүттү арыглап, шилдерге кудар бис. Бир тонна кефирни, 700 кг сливканы, 500 кг, варенецти, 200 кг простоквашаны бүдүрүп үндүрерин хүлээнип тур бис—деп, ажылчын Мария Зимникова саналдаан.

Ол хүнде демир кескиндизи чыырының болгаш септелгелер кылырының талазы-биле каңнакчы Николай Кумакшав болгаш өске-даа ажылчыннар бедиткен хүлээлгелерни алгылаан.

Бо митингге сүт заводунуң коллективинден апрель 19-та ажылче 130 ажыг кижи үнер. Олар ынчан үш тонна сүттү арыглаар. Чеди тонна сүттү шилдерге кудар. Кефир, варенец, простокваша, сливка, творог, саржагны, өске-даа чемнерни элбедир кылып үндүрерин шиитпирлээн. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип, чаңгыс деминг ажылдың түннелиниде 13 тонна 400 кг. хемчээлдиг продукция бүдүртүнер ужурлуг. Оон беш чылдың фондузунче 700 хире рубльди шиитчидер.

ЧУРУКТА: Кызылдың сүт заводунуң ажыл-ишчилери митинг үезинде.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ХУРАГАННАР МЕНДИ

«Малчын» колхозтуң бирги хой бригадазында төрүүр 12, төрүвес 5 кодан, ниитизи-биле 6500 ажыг хой бар. Колхоз төвү Мугур-Аксындан барык он беш километр ырак-даа бол, ыланғын шээр малга чаяттынган-на сран. Саадактың белдери—кедезинде дөргүнде кара-сугларлыг, даглары агыкаңгы, кадар колдаан, эдектеринде делгем шолдуг, кыжын хар база ызыртынмас. Таарымчалыг бо бүгү байдалга, бригаданың кышка белеткели багай эвес болганын немей демдеглээри чугула.

СЭКП Төп Комитединиң партияга, совет- улуска Кыйгырыын танышкаш, бригаданың коллективи улам сорук киргеп, бир деминг ажылдап турар. Амыы үеде мал оолдаашкыны массалыг эгелээн. Февральдың эгезинге чедир төрээн 1617 хойнуң 1618 хураганы шупту менди.

Республикада сураглыг хоочун коммунист Д. М. Бичe-оол, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнин эдилекчизи Т. Б. Дамдын, аныяк хойжулар Иргит Очур-оол, Салчак Бады, Маозын Кечил-оол ышкаш мурнакчыларынга бригада чоргаарланыр. Оларның база өске-даа коданнарда хой менди, хүр кыштагаан турар.

Бригадада бир үнелиг чүүл болза, оон кежигүннерин янзы-бүрү өөредилгеже бүрүн хаара тутканы болур. Чижээ экономиктиг билиглериниң үндезинниериниң өөренир политшколаның (пропагандизи Саян Эрес-оол) кичээли доктаамал болуп, аңаа малчыннар улуг сонуургалды илередип турар

А. БЕГЗИ.

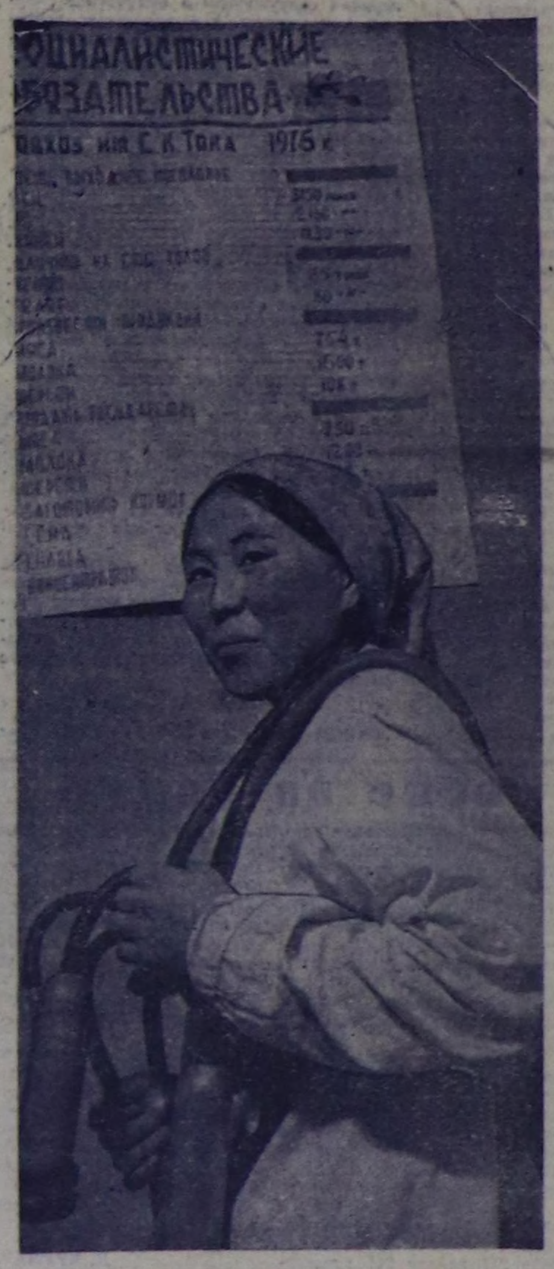

Комсомолчу Валентина Сандакпан — Тока аттыг совхозтуң Кулузун сүт-бараан фермазының мурнакчы саанчызы.

Доозукчу чылда алган хүлээлгезин чедишкиниг күүседир дээш кызымак ажылдап турар. Январь айда Валентина Сандакпан бир саар ишектен-не 140 кг сүт саап алыр планын 175 кг кылдыр күүседткен.

ЧУРУКТА: саанчы В. Сандакпан.

В. МИРЦЕВТИҢ фотозу.

ХОЙ ООЛДААШКЫНЫ

Республиканың колхозтарында болгаш совхозтарында хой оолдаашкыны түлүктеп турар. Ынчангаш хой оолдаашкынының февраль 17-де медээзин мооң адаанда парладывыс.

Хүн демдеглели

Районнар	төрээн хой	өлүп хораан хураган	камгалап алдынган хураган
Бай-Тайга	17.680	34	17.653
Мөңгүн-Тайга	10.058	2	10.068
Барыын-Хемчик	17.144	31	17.113
Өвүр	10.334	5	10.341
Чөөн-Хемчик	38.308	15	38.526
Улуг-Хем	32.867	400	32.463
Танды	1.839	—	1839
Бии-Хем	6.292	50	6.242
Тожу	106	—	106
Каа-Хем	1.290	31	1259
Тес-Хем	8.757	3	8779
Эрзин	3281	6	3275
Кызыл хоорай Соведи	1708	45	1663
Республика ниитизи-биле	149.664	672	149.327
1974 чылдың ол үезинде турганы	185.604	375	186.121

Бо медээден алырга, республикада ниитизи-биле төрүүр ужурлуг хойларның дөрттүү бир кезиниде хойгу оолдапкан-дыр. Хой оолдаашкыны республикада эң-не хой хойлуг Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик районнарда кидин түлүктеп турар. Бо районнарда бүгү төрүүр хойнуң 30-45 чедир хуузу ам оолдапкан. Ол ышкаш Бай-Тайга, Мөңгүн-Тайга, Барыын-Хемчик, Өвүр районнарда дыка хой хой оолдаан.

Республикала хой оолдаашкыны бо чылын дыка нарыныберге байдалдарда эртип турар. Хар улут дүшкен, мал чеми чедишпес болган ужурунда, хой арын бакшаап турар. Оон уламнадан төрүттүнген хураганнарның өлүп хораары база көвүдеп турар. Чижээ, февральдың 17-ге чедир республиканың ажыл-агыйларынга ниитизи-биле 672 баш чаш хураган өлүп хораан. Ол болза, эрткен чылдың бо үезинде турганындан барык-ла бир кэтэп хой чыгыы болуп турардыр. Бир эвес эрткен чылын бо үеде менди алдынган хураган төрээн хой санындан 515 баш хой турган болза, а бо чылын камгалап алган хураган төрээн хой санындан 337 баш эвээш болган Бо чорук дуваарээзинин болдурбас арга чок.

Чаш хураганнарның өлүп хораар чоруу Улуг-Хем, Бии-Хем, Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Каа-Хем районнарда, Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйларында хой болуп турар. Чаш хураганнарны менди азыраап доруктурар талазы-биле Өвүр, Мөңгүн-Тайга, Чөөн-Хемчик, Тес-Хем районнарның хойжуларының кызымак, шудургу ажылын демдеглээри өөрүнчүг. Бүгү болдунар аргаларны ажыглаар болза, малдың чаш төлүн онча-менди камгалап ап болур дээрзин мурнакчы ажыл-агыйларның дуржулгазы көргүзүп турардыр.

Тоску беш чылдың доозукчу чылында республиканың хойжуларының мурнунда улуг сорулга салдынган. Олар бо чылын хой, өскүнүң баш санын 9,4 хуу өстүрер ужурлуг. Ону чедип алыр төлээде, хойдан төрүттүнген чаш хураган бүрүзүн менди камгалап алыр херек. Ынчангаш малдың чаш төлү хорамчалыг болуп турар ажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай эртемнилери, хойжулары чогуур түннелди кылыры, чаш малдың өлүп хораар чоруун болдурбазының дээштиг хемчеглери алыры эргежок чугула-дыр.

Соолгу даштыкы шакта информациялар

МАЛ АЖЫЛЫНЫҢ УЛУГ КОМПЛЕКИЗИ

СОФИЯ. Толбухин округтуң Козлодуй суурунуң чанында завод цехтери-биле дөмей ак-ак корпустар белий берген. Аңаа хаван семиртип азыраар талазы-биле Болгарияда эң улуг комплекси тудуп тургускан.

Оон үлетпүр бүдүрүлгези-биле дөмей мөзүзү чүгле даштыкы аян-шинчизи эвес. Ол комплексте хаван эъди бүдүрер завод деп бүрүн бүзүрелдиг адап болур. 35 гектарда 45 бажың-балгат турумчаан. Комплекстин составында мал чеми бүдүрер цех, чылдылга төвү, насос станциязы, склад оран-савалары, ажылдакчылар чурттаар бажыңнар бар.

Комплекс күрүнеге чылдың 100 мүн баш хаванны—11 мүн тонна хире эъдти бээр. Мал азыраар чемни суугаткаш, тускай хоолайлар дамчыштыр шуудар. Оларның ниити дурту 21 километр.

Чаа комплекстин бүдүргеи баштайгы хой тонна хаван эъдин эът комбинаттарынга бо чылдың апрельде хүлээдип бээр.

ЧССР-НИҢ АТОМ ЭНЕРГЕТИКАЗЫ

БРАТИСЛАВА. Ясловск-Богунициде атомнуг чаа электростанция тудар ажылдар кидин түлүктеп турар. Оон ийи блогунуң бирээзи-ле 440 мегеватт күчүлүг болурун чедип алыр. Тудугжуларның ажылдап турары далаштыг: мөөн-мөөн кол технология дериглери удавас ССРЭ-ден кээп эгелей бээр. Машиналарның болгаш механизмнерниң чамдызын чехословак заводтар бүдүрүп бээр. Атомнуг электростанцияның баштайгы блогу 1977 чылды сөөлүүредир, ийигизи—оон бир чыл соңнадыр электри күүнүн бээр.

ЧССР-ниң одалга болгаш энергетика үлетпүрүүнүң министри В. Эренбергер баштайгы чехословак атомнуг электростанцияның тудугжуларының активиниң байырлыг хуралынга чүве чугаалааш, ол АЭС-ти тудуп тургузарынга Совет Эвилелиниң, оон конструкторларының, инженер, эртемденниериниң бүгү талалыг дуза чедираа турарын бедин-биле үнелээн. Ук станция чехословак тускай эртемниглерге ядро энергиязының талазы-биле ёзулуг школа болган, ЧССР-де, ЭДЧ кежигүннери оон өске-даа чурттарда тудуп турар атомнуг электростанцияларга чехословак үлетпүрүүн нарын дериглер бүдүрүп бээрнинг үндезини боон келген деп, ол чугаалаан. Ядро энергетиказын улам хөгжүдери социалистиг чурттарның аразында болгаш хамыктын мурнунда Совет Эвилели-биле үре-түннелдиг, боттарынга ажыктыг кылдыр сырый дем каттыштырып ажылдап болур арганы тургузуп берип турар деп, министр демдеглээн.

ЭЛЕКТРОНИКА БҮДҮРҮЛГЕГЕ БАРААН БООП ТУРАР

БЕРЛИН. Берлиниң кабель бүдүрер «Обершпрее» заводу чылдын-на мүн-мүн километр дурттуг кабельди бүдүрүп үндүрүп турар «Обершпреенниң» бүдүрүлге харылзаалары беш мүн хереглекчи болгаш ийи мүн хандырыкчы бүдүрүлге черлери хемчээлдиг. Оон чүгле кол бүдүрүлге черинге безин чылдын-на беш миллион хире чүүл-бүрү саналга ажылдарын ынчангаш кылып турар. Аңаа инженерлер биле ажылчыннарга электроника дуза чедирер.

Эрткен чылын заводка ону ажыглааны 4 миллион марка акшаны болгаш 75 мүн ажыл шагын камнап алыр ажыктыг болган. Ында тургустунган комплекстиг ажыглаар дериглер бүгү бухгалтерия үчүдүн кылып, эртем-техниктиг информацияны сайгарып ажылдап, мурнакчы дуржулганы ниитизи-биле нептередиринге дуза чедирип турар.

Ында ажылдап турар электрон-саналга машиналарының кол кезин — Дрезденнин «Роботрон» комбинадынга бүдүргеи, комплекстиг ажыглаттынар «Р-300» саналга машиналары. ЭДЧ кежигүннери чурттарының электрон-саналга техниказының чаңгыс аай системазынга дүүштүр тургускан совет электрон-саналга машиназы оларның санынга чоокта чаа база немешкен.

(СЭТА).